

EGY RÉGI PESTI
PATIKA

ÍRTA:
VOIT PÁL

EINE ALTE
PESTER APOTHEKE

VON
PAUL VOIT

BUDAPEST, 1940

Egy régi pesti patika

I.

Budapest multjának, de ezen túl a magyar iparművészet-, építészet- és művészettörténet-kutatásnak eddig mostoha gyermeke az interieur, a belső tér művészete. A belső tér művészi alkotásában az építész szellemének alárendelt, de vele egyenrangú társai: a berendező és díszítőművészet változatos és sokhangulatú eszközei szólalnak meg. Az építész nemcsak az alaprajz és a tér intim vagy monumentális hatásának mestere, hanem gyakran a mennyezet és a falak elkészítésének tervező művésze is. A márvány- vagy kőkockás, a mozaik- vagy nemes parkettaborítású padozattól az architektonikus tagozatokkal vagy beépített bútorzattal, bőr- vagy szövetkárpitokkal, tükrökkel, csempékkel, lambrettákkal vagy paneaukkal díszített falterületeken át a freskós vagy stukkós, a gerendázatos vagy kazettás rendszerű mennyezetig, a művészet minden ága korlátlan lehetőségek és feladatok megoldására nyer teret.

A templomi és a profán interieur művészete néhol érintkező, de különösen a reneszánsztól kezdődően egymástól egyre távolodó, önálló utakon halad. A magyar profán interieur sorsa a honi világi művészet sorsával közös. A gotika és a reneszánsz csak töredékesen, falifülkék, frizek, ajtókeretek és magános, eredeti elhelyezésüktől és értelmüktől megfosztott bútorok alakjában sejteti a magyar udvari és polgári életformák színterét.

Mind itt, mind a XVII. században újrarendülő építkezések alkalmával született emlékeket, a levéltárakból fölbukkanó mesternevekkel — a művészettörténet más területeihez hasonlóan — igen nehéz kapcsolatba hozni. Ez irányban egészen elszórt, de nem jelentéktelen kísérletek történtek olyan ismeretlen mesterek nevének felszínre vetése által, kiknek működése szűkebb területre határozható.

Az olasz mesterek által profán célra készített remek stukkó-mennyezetek sorában a trencsényi jezsuita rend 1642-ben készült refektóriumára már közel áll a megfejtéshez,¹⁾ sőt Padányi Biró Márton veszprémi püspök sümegi könyvtárszobája mestereinek — Antonio Orsatti stukkó-művészek és Johann Wachtlender asztalosnak — nevét, valamint az egri liceum könyvtártermének tervezőjét — Fellner Jakab építész — és faragóját — Lotter Tamás egri asztalosmestert — már ismertté tette az irodalom.²⁾ Viszont a XVIII. század pompás és gazdag főúri kastélyainak, rendházainak, palotáinak és polgárházainak hosszú sora nemcsak hogy nélkülözi a

tervező és kivitelező művészek személyének megfejlesztését, hanem interieurjeinek nagyrésze még a szakemberek előtt is ismeretlen.

A főúri, reprezentatív helyiségek és a polgári lakóházak belsőinek művészi kiképzése között állanak és bizonyos kollektív cél szolgálatában egységes szellemet tükröznek a refektóriumok, a sekrestyék és a patikák interieurjei, melyeket már nagyobb előszeretettel ismertetett a szakirodalom.

E három közül a patikák bolthelyiségeinek berendezése volt kitéve leginkább a változás és elmúlás veszélyének, mégis kevésbé, mint más üzleti áruk helyiségei, mert mind kereskedői céljainak nemessége, mind tulajdonosának komolysága a múló divat stílusváltozásainak és az üzleti verseny iramának nem dobta oly sietve martalékul a régi berendezések művészi emlékeit. Ha ehhez az elvhez mérten nem is arányosan és a nyilvános patikák megnyílásának idejétől századokkal távolodva is, mindazonáltal e művészetnek néhány finom emlékét ma is bírjuk.

A velencei Ca'Rezzonico, a müncheni Apotheke Museum, a steyeri Museum der Stadt és a párizsi Rue de Grammont-i³⁾ empireportálos régi patikán kívül a brüggei St Jan-kórház gyógyszerertárának XVII. századi, még reneszánsz-szellemű, faragott bútorai, polcai és berendezése annál is életűbbek, mert ma is régi helyükön, eredeti rendeltetésüket megőrizve találjuk.⁴⁾ A brüggei kórházi gyógyszerertár a középkori kolostori patikák késői típusa, amennyiben mind Európa többi részein, mind Magyarországon az első, gyógyszerert előállító és forgalomba hozó üzemek a szerzetesi kolostorokkal és kórházakkal szoros kapcsolatban álló házi gyógyszerertárak voltak.

Nálunk beteggyógyítással foglalkozó kolostor, a lazaristáké, már 1000-ban állott Esztergomban, a bencéseké 1007-ben Pécsváradon. A bennünket még közelebből érdeklő óbudai »Xenodochium sancti Spiritus« és a budai »Ecclesia sanctae Trinitatis« rendi kórházai nyomtalanul elpusztultak. De, ha elfogadjuk azt az állítást, hogy hazánkban Szent István király óta az enemű kórházak mellett természetszerűleg zárdagyógyszerertárak is működtek,⁵⁾ akkor ezen beteggyógyítással foglalkozó klastromokban egyszersmind az első hazai, illetve fővárosi gyógyszerertárakat üdvözölhetjük.

E zárdagyógyszerertárak mellett, melyek a szerzetesrendek terjedésével valószínűen szintén elszaporodtak, a polgári nyilvános patikák csak jóval később, a XIV. században fejlődtek ki olyképp, hogy az egyháziak, kiket a pápai rendeletek — úgy látszik alchimia gyanúja miatt — egyre inkább tiltottak a gyógyszerészeti tevékenységtől, mind több világit fogadtak be és képeztek ki e tudományra, akik azután hamarosan önállósították magukat.⁶⁾

A hagyomány szerint Londonban létesült az első nyilvános polgári gyógyszerertár 1345-ben, és hogy mi sem maradhattunk el sokkal ez időpont mögött, legjobban az 1250—1526-ig érvényben volt és Buda város statutumait magában foglaló budai jogkönyv azon rendelkezései bizonyítják, melyek már polgári patikákról is megemlékeznek.

Hogy Budán még a XIV. században polgári gyógyszerertár létesülhetett annál is inkább valószínű, mert 1303-ban egy »Petrus physicus et apotheca-

rius budensis«-ról, 1375-ben egy Synock és Baruch nevű, 1397-ben pedig egy Gothfrid nevű budai gyógyszerészről olvasunk.⁷⁾ Ugyanezt bizonyítja az egykorú teleknyilvántartásokban pontosan megjelölt óbudai és budai telkek és házak patikus tulajdonosainak sora, kik ingatlanaikon nyilvános gyógyszerertárakat tartottak üzemben.⁸⁾

Hogy ezeknek a régi magyar patikáknak milyen volt a berendezése, az e korból való emlékek teljes hiánya folytán, még külföldi analógiákból sem rekonstruálhatjuk.

A legrégebbi, teljes épségében és szépségében megőrzött magyar gyógyszerertár-berendezés az a bútorzat, melyet »Kőszegi patika« néven 1923-ban az Iparművészeti Múzeum interieurszerűen állított fel, és amely sem korban, sem minőségben nem igen marad el a külföldön őrzött hasonló emlékek mögött.

A kőszegi patika, amely hajdan a jezsuiták kőszegi rendházával állott kapcsolatban, s melynek remekbe faragott tölgyfabútorzatát minden kétség nélkül jezsuita rendtagok készítették, 1775-ben került árverés útján az akkori helybeli belvárosi gyógyszerertár-tulajdonos birtokába 4500 forintért,⁹⁾ akinek utódjától a Iparművészeti Múzeum 1910-ben vásárolta meg. E XVII. századi berendezés¹⁰⁾ nemcsak a Múzeum egyik fő látványossága és büszkesége, hanem a magyar interieur-művészet kiváló remeke is.¹¹⁾ Felszerelését a kiszolgáló asztal (*pult*), újabb keletű mérlegek, a polcok tégelyei és palackjai, valamint két, a XVII. századi budavári városi gyógyszerertárból származó vörösmárvány, ágaskodó oroszlanos asztal¹²⁾ és az 1731-es évszámot viselő kassai öntött bronzmozsár szerencsésen egészítik ki.

A hazai patika-berendezések sorát a székesfehérvári Lukács-örökösök birtokában levő »Fekete Sas«, egykor szintén jezsuita-gyógyszerertár rokokóstílusú tölgyfabútorzata folytatja.¹³⁾ Bár a helyiség közepén álló kiszolgáló-asztal (*pult*) későbbi, empire ízlésű munká, az interieur a XVIII. század művészetének hangulatát elevenen tükrözi.¹⁴⁾

Íde soroljuk még vidéki városaink általunk eddig ismert régi patikáit,¹⁵⁾ melyek közül a debreceni »Arany Egyszarvú« 1772. évi puritán berendezését és a gyógyszerertár rokokó kovácsoltvas cégérét a Déri-Múzeum őrzi Debrecenben.¹⁶⁾ Az egri irgalmasok kórházával kapcsolatos nyilvános gyógyszerertár világosszínű, klasszicizáló bútorzata, súlyos timpanonjában a rend jötevőinek — gróf Erdődy Gábor és gróf Barkóczy Ferenc püspököknek — arcképeivel, Pyrker János László érsek égiske alatt a rend kápolnájának építés-idejében, az egri főszékesegyház szellemének elkerülhetetlen hatása alatt az 1830-as években készült.¹⁷⁾

Pest-Buda régi patikaberendezéseiről értekezésünk más helyén kívánunk szólni.

A Király-utcai, »Szent Lélek«-ről nevezett Török-patika ismertetését pedig, melynek bútorzatát Gömör Károly pesti gyógyszerész megrendelésére Rosznagel Márton pesti asztalosmester, reliefjeit pedig Dunaiszky Lőrinc pesti szobrászművész 1813-ban készítette, az alább következőkben adjuk.¹⁸⁾

II.

1786-ban nyílt meg Pesten a harmadik nyilvános jogú gyógyszerár. Az új patika engedélyezését a mindegyre jobban fejlődő város növekvő külvárosainak egészségügyi viszonyai tették szükségessé. A helytartótanács 1786. évi leirata alapján¹⁹⁾ a pesti városi tanács ugyanez év május 27-én kelt 216. számú határozatával a patika megnyitásának jogát Schwachhoffer Ignácnak adta, kikötve, hogy az a belvároson kívül, ahol már elegendő számú gyógyszerár működik, Pest bármely külvárosában elhelyezhető.²⁰⁾ A választás a Király-utca és Kiskereszt-, mai Kazinczy-utca sarkán álló Phaller-féle házra esett,²¹⁾ ahol Schwachhoffer Ignác »tábori gyógyszerári hivatalnok« a városi tanácshoz még 1786 április 10-én beadott kérelmének²²⁾ helybenhagyása után²³⁾ az »Arany Oroszlán«-hoz cégérezve a patikát megnyitotta.²⁴⁾ Hogy a névcsere mikor került sor, nem tudni; annyi tény, hogy a Székesfővárosi Levéltár gyógyszerár-nyilvántartókönyve, ahonnan egyébként a patika történetére vonatkozó adatainknak egy részét merítettük, az 1820-as évektől kezdve a patikát napjainkig mint »Szentlélek« gyógyszerárát szerepelteti.²⁵⁾

Swachhoffer Ignác 1791-ben a mai Váci-utca 6. és Kristóf-tér 2. számú házak helyén megépíti Nagy Kristófról elnevezett házát és a pesti tanácstól nyert engedélye alapján²⁶⁾ ott hasonnevű gyógyszerárát megnyitja. Ezzel egyidejűleg pedig a Király-utcai »Szentlélek« patikát eladja Kunce Jánosnak. Még Schwachhoffer idejéből, illetőleg a patika első berendezésének és megnyitásának évéből, 1786-ból származhatik az a késő barokk tölgyfabútorzat, melyet a Székesfővárosi Történeti Múzeum 1937-ben szerzett meg újonnan rendezendő gyűjteménye számára.²⁷⁾ Az egyszerű, puritán szellemű és stílusban is a XVIII. század utolsó negyedének formaképzésére utaló polcok becses ereklyéi a régi Pest-Buda kultúrtörténetének.

Kunce János a Schwachhoffertól 1791-ben megvásárolt patikát berendezésével együtt 1793-ban az »Angol Király«-hoz címzett szállóba, az állami sóhivatal mellé,²⁸⁾ illetve a Sztrener-féle házba költöztette.²⁹⁾

A patika azonban nem sokáig maradhatott új helyén, mert 1796-ban a győri Eichmüller Ferenc vásárolta meg, aki azt a Király-utcának a Rombach-utcával szemközt fekvő, ú. n. Lechner-féle házába költöztette.³⁰⁾

Négy évi rövid nyugalom után a gyógyszerár ismét tovább vándorolt, amennyiben Eichmüller 1800-ban eladta Müller Ferenc Adolfnak, aki 1803 április havában a Király-utca torkolatánál álló báró Orczy-féle ház sarkán bérelt üzlethelyiségbe vitte.³¹⁾ Müller azonban még ugyanez évben feleségétől törvényesen elvált, s miután a válóper bírói ítélete a patikát nejének mint elismert egyedüli tulajdonosnak juttatta, a »Szentlélek« gyógyszerár ismét eladásra került.³²⁾

Patikánk történetében ekkor érkezünk ahhoz a nyugalmasabb korszakhoz, melynek kereken ötven esztendeje alatt tulajdonosváltás nem állott be. Ugyanez időre esik a gyógyszerár ma is teljes épségében és szépségében megőrzött művészi berendezésének létrejötte. E pompás bútorzat és az azt díszítő dombormű-remek az új tulajdonos, Gömör Károly patikus, pesti százados választott polgár, tudós, műbarát és mecénás megrendelése és áldozatkészsége folytán születtek meg.

Gömör Károly 1779-ben született Győrött magyar nemesi családból.³³⁾ Nemessége, melyet 1805-ben Pest vármegyénél is elismertették,³⁴⁾ minden valószínűség szerint azonos azzal a címeres levéllel, melyet 1741 október 28-án Gömör Dávid és fivére, János, Mária Terézia királynőtől kapott. Gömör Károly, amint az tanulmányaiból, hivatásából és tudományos képzettségéből következtethető, egész közeli vérségi kapcsolatban állhatott a győri Gömör Dávid világhírű orvos, tudós és alchimistával s pályája iránti ösztönzését is tőle nyerhette. Gömör Dávid (1708—1795) mint orvos a Felvidék több városában tanult, majd Jénába ment, hol 1733-ban nyerte el orvosi oklevelét. Bölcséleti és orvosi könyvei világhírré emelték. Győrben telepedett le, ahol az alchimiával való barátkozása révén, majd azért, hogy halála napját megérezte és megjósolta és bizarr sírfeliratát előre elkészítette, ³⁵⁾ legendás alakká lett.³⁶⁾

Gömör Károly ifjúságából első adatunk 1795 május 1-e, mikor Dobay Sámuel pozsonyi gyógyszerészhez mint tanuló lépett be. Négy év múlva, 1799 április 30-án 20 éves korában felszabadult. Az ifjú Gömör ekkor Bécsbe ment, hol az egyetemre iratkozott, itt tett vizsgát és ennek alapján 1801 május 1-én gyógyszerészmesteri oklevelet nyert.³⁷⁾

1803 december 22-én már Pesten találjuk, mikor is Müller Ferenc Adolf elvált nejétől a »Szentlélek«-hez cégérezett gyógyszerárát vásárolta meg.³⁸⁾ Gömör ettől az időtől fogva rohamosan beleéli magát új környezetébe és teljesen begyökeresedik Pest város talajába. 1804 augusztus 22-én lesz pesti polgárrá. A polgárkönyvből tudjuk meg, hogy evangélikus vallású és nőtlen.³⁹⁾ A patika elég jól jövedelmezhetett, és talán ez, meg esetleg az a régi gyakorlat, mely szerint a gyógyszerész saját házában szokta volt elhelyezni üzemét, bírták arra, hogy megvásárolandó ingatlan után nézzen. Ez a szokás ugyan nem volt már törvény szerint érvényben, de mégis fenyegette a tulajdonost az a veszély, hogy a hatóságok előbb-utóbb ismét érvényesíthetik régi jogukat. Ezért 1809 február 1-én írásbeli szerződést kötött Pollack Mihállyal a Lechner-féle telektömb egy 272 négyszögöles telkére vonatkozóan. E telket Pollack a várostól még 1805-ben vásárolta meg.⁴⁰⁾ A telek átírása, mely egyébként a Terézvárosban a Fekete Sas-utca 344. sz. alatt, tehát a Király-utca tőszomszédságában feküdt, csak 1810 február 8-án, Pollack egyéb telkeinek eladásakor következett be.⁴¹⁾

Ügylátszik azonban ezt a részben félreeső, másrészt elég kicsiny telket Gömör nem tartotta alkalmasnak sem patikája elhelyezésére, sem családi házának felépítésére. Éppen ezért már egy év múlva más megoldást keresett és Fekete Sas-utcai ingatlanát 1811 július 30-án a Király-utca 599. szám alatt fekvő, 594 ²/₆ négyszögölnyi telekre cserélte el Csapó Dániellel akként, hogy az előző tulajdonost 500 forinttal kárpótolta.⁴²⁾ Ezt megelőzően megnősült, feleségül véve Bogsch Juliannát, aki egyetlen gyermekkel, Ludovikával ajándékozta meg.⁴³⁾

Amint Gömör Károly élete Pesten ekként elrendeződött, hozzálátott, hogy műveltségét és ízlését, melyet örökölt és külföldön fejlesztett, a saját környezetének emelésére fordítsa. 1812 március 18-án azon kérelemmel fordul a pesti Szépítési Bizottsághoz, hogy a Király-utcában a mellékelt tervek szerint házát felépíthesse. Ez év március 30-án a Szépítési Bizottság a terveket véleményezésre adja ki.⁴⁴⁾ A véleményező jelentés

1812 április 19-én érkezik vissza a Bizottsághoz, amely az építendő ház homlokzati rajzának mellékelését is kívánatosnak tartja. Végre is a Széptérségi Bizottság 1812 április 30-án az építési engedélyt jóváhagyja.⁴⁵⁾

Ilyen előzmények után indult Gömörnek Király-utca 599. számú telkén az építkezés, melyre a szignált tervek tanubizonysága szerint Polláck Mihály, az épp akkor épült evangélikus templom mestere nyert megbízást.⁴⁶⁾

A földszinti alaprajzon az épület főtengelyét boltozatos, fülkékre tagolt kapualj alkotja. Ettől balra két-két bolthelyiséget, az udvar felől négyszögben futó lépcsőházat, személyzeti lakást és istállókat látunk. Jobbra az utca felől ismét két bolthelyiség van, melyek egyike, az előzőktől eltérő, téglány alakú, és falai mentén az alaprajzon barna színnel jelzett, hét nyílással tagolt, beépített bútorzat fut körbe. E helyiséget a tervező nyilvánvalóan a patika számára szánta. Innen két irányban az iroda, az anyagraktár és a különleges szerkezetű tűzhellyel ellátott laboratóriumi helyiségbe lehet jutni.

E tűzhelyen állhattak azok a kisebb-nagyobb rézedények, üstök, retorták, üveg- és agyagtégelyek, melyek a desztilláláshoz és más vegyszeti munkákhoz voltak szükségesek.

A földszint teljes egészében alapincézett. Ennek alaprajza tágas, jól világított helyiségekre enged következtetni. Régi patikák hatósági vizsgálataiból tudjuk, hogy itt tartották a különböző gyógyvizeket, szeszeket és nedveket.⁴⁷⁾ Innen nevezték »víz-pincének« e helyiségeket.

Az emelet alaprajzán két egymástól elkülönített kényelmes úrilakást találunk, míg a nemes arányokban, finom előkelőséggel csak mérsékelt díszítéssel bíró, rusztikás homlokzati rajzon az emeleti ablaksor fölött egy magasra vont padlás szellős fióklakait pillantjuk meg. E helyiség bizonyára azon gyökerek, virágok, füvek és más orvosi növények elhelyezésére volt szánva, melyek számára a régi gyógyszerészek külön »növény-padlást« rendeztek be.

Rendelkezőnk tehát nemcsak a »Szentlélek« gyógyszerészter Gömör Károly által építtetett helyiségének rajzával, melynek tervező művésze a nagyívű pályája elején álló *Polláck Mihály*, de egyben egyedüli példáját adjuk egy szabályos pesti patikaház kultúrhistoriai érdekességeinek is.

E ház egy későbbi második emelettel kiegészítve és eredeti szépségéből otromba módon kivetkőztetve, ma is áll és a nyilvántartásokból megállapíthatóan megfelel a mai Király-utca 12. sz. háznak. Mind az általunk bemutatott alaprajzoknak a mai valóságos állapottal való összevetése, mind a telekkönyvi adatok alapján kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy Gömör e telkére más ház nem épült;⁴⁸⁾ a patika és berendezése nemcsak 1832-től áll a mai helyén, hanem 1813-tól kezdődően a mai napig, tehát pontosan 126 éve a Polláck Mihály által tervezett helyiséget díszíti.⁴⁹⁾

Gömör Károly fejlett műérzékére vall, hogy nemcsak házának tervezését bízta avatott művészre, hanem gyógyszerészterét is, hol hivatását gyakorolta, oly méltóan kívánta berendezni, hogy ez ne csak a legszebb és legrágább bútorzatú pesti patika legyen, de az ott megszólaltatott új és művészi stílussal a többi hasonló intézmény számára irigylésre és követésre méltó példát is mutasson. A feladat egyik részét, nyilván Pollack

meghallgatásával, a fiatal *Dunaiszky Lőrinc* szobrászművészre bízta, kinek akkor frissen készült és egyben első pesti faragványait az evangélikus templomban rendszeresen szemlélhette,⁵⁰⁾ viszont a bútorzat elkészítésénél választása a szintén még pályája kezdetén álló ifjú pesti asztalosmesterre, *Rosznagel Mártonra* esett.

A berendezés egyik domborművén ma is olvasható szignatúra, mely az amúgy is magas művészi fokon álló emléket fokozott becsűvé és a maga nemében páratlanná teszi, az 1813-as évszámot viseli, mely a mű születését és egyben rendeltetési helyén való felállítását is jelzi. Ugyanis Gömör Károly gyógyszerészter-üzemét a Helytartótanács utasítására 1813 július 26-án helyezte át újonnan épített, Király-utcai 599. számú házába.⁵¹⁾

A patika régi helyén, — különösen 1807 óta, amikor a tartományi kormány felmentette azon kötelezettség alól, hogy szegényeknek ingyen orvosságot szolgáltatson ki⁵²⁾ — úgylátszik, még boltbér fizetése mellett is jó jövedelmet hozhatott, s e körülmény is elősegítette új berendezésének nem mindennapi kiképzését.

Gömör Károly 1813 júliusában nyitja meg tehát művészi fényűzéssel berendezett új patikahelyiségét, mely a kor szokásaihoz hasonlóan, bizonyos fokig a régi úrivilág kaszinóját, klubját képezhette,⁵³⁾ hol cukorkákat, különleges likőröket, ínycenc pálinkákat, sőt szikvizet is lehetett kapni.⁵⁴⁾ Ez év szeptember 13-án a pestvárosi választáson az ú. n. százaz tanács tagjává emelik.⁵⁵⁾

Két év múlva a pesti »Adressbuch« a város kilenc gyógyszerészterára közül, annak ellenére, hogy a Király-utca külvárosnak számított, a Hatvani-utcai »Magyar Korona« után elsőnek »Hr. Karl Gömör, zum H. Geist, in der König Gasse 904.« alatti patikáját említi.⁵⁶⁾ 1816-ban még egy ingatlant vásárol,⁵⁷⁾ és bár jövedelmei az általános szegényedés folytán, amelyet az 1816. évi június hó 1-én kelt pápens okozta második devalváció idézett elő, szintén megcsappanhattak, mégis a Városliget átalakítására 1818-ban aláírt adományozók listáján egy összegben fizetendő 30 forinttal szerepel.⁵⁸⁾

Gömör Károly mecénási hajlandóságának kis idő múlva újabb tanujeléről győződhetünk meg, mégpedig olyan formában, mely a gesztus nemességében és az objektum értékességében eddigi tevékenységeit is felülmulja.

Ezúttal a magyar Nemzeti Múzeum fiatal intézménye, a kor zsendülő tudományosságának sziklája az, hol mint pártfogó jelentkezik. 1821 április 30-án a nemzet múzeumának ajándékozta azt a régi magyar, 164 tizenkettedrét papíroslevélből álló kéziratot, mely mai alakjában, mint 9 kéz műve 1516-tól a XVI. század végéig íródott, valószínűen a veszprémi domonkosrendi apácák által és középkori imádságokat tartalmaz. E páratlan becsű régi magyar nyelvemléket a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára 18. Duod. Hung. sz. alatt őrzi, s mind itt, mind a köztudatban mint *Gömör-kódex* ismeretes.⁵⁹⁾

A kódex viszontagságai ismeretlenek, az ajándékozás eseményéről egy közel egykorú tudósítás is csak annyit mond, hogy »e régi Magyar Kéziratot 1821-ikben Április 30-án Nemes és Nemzetes Gömör Károly úr az igen jeles műveltségű, s buzgó hazafiságú Pesti Százados és Patikárius ajándékozta a Széchényi Országos Könyvtárnak.«⁶⁰⁾

Így bontakozik ki előttünk Gömörly nemes alakja; a XIX. század, a palatinus-kor egy pesti polgárának portréja, tetteiben és hétköznapijaiban egyaránt.

Szeretett patikáját vezeti szorgalommal, közben tudományos cikkeket ír az Orvosi Társaság⁶¹⁾ Gyógyszertáráról 1827-ben az egyik pesti útmutató is megemlékezik.⁶²⁾ Ekkor a pesti patikák száma már ismét gyarapodást mutat, amennyiben a város területén Gömörlyével együtt tizenkét gyógyszerár működéséről értesülünk.⁶³⁾

Családi életét súlyos csapás éri, egyetlen gyermeke, Gömörly Ludovika, aki a Pesten állomásozó lovag Leyritz Frigyes András cs. kir. ezredes fiához, Leyritz Frigyes Istvánhoz ment nőül, egy kisgyermek hátrahagyásával fiatalon elhunyt.⁶⁴⁾

Később Gömörly nagyobb érdeklődéssel fordul a közügyek felé. Az 1829-ben megindult Ludovika Akadémia építkezéseinek tisztségét vállal mint építési kurátor; 1832-ben a pesti Szépítési Bizottság ülnökévé választják, mely hivatalában haláláig megmarad.⁶⁵⁾ E körülmény azért is érdemel különleges figyelmet, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy Gömörly Károly nemcsak személyes ügyeiben volt aktív részese a fiatal és fejlődő város kultúrájának, de e tizenhárom évi ülnöki működése alatt nemcsak néma szemlélője, de irányító szerepe is lehetett a régi Pest művészi képének kialakításában.

Képzettsége, műérzéke és valószínűleg Pollack Mihállyal való baráti kapcsolata tette hivatottá arra, hogy a Nemzeti Múzeum 1836-ban megkezdett nagyszabású építkezéséhez kurátornak ismét kirendelik. A munkálatok alatt havonta kétszer küldenek Pollackkal jelentést a nádornak.⁶⁶⁾

E nagybecsű megbízatásában éri a halál. A halotti anyakönyv tanúsága szerint nemes Gömörly Károly helybeli gyógyszerész, választó polgár és táblabíró, győri születésű, házasságban 66 éves korában máj-bajban hunyt el 1845 szeptember 22-én.⁶⁷⁾

Özvegye, Bogsch Julianna a pesti városi tanácshoz intézett óvásában visszautasítja az 1845 október hó 4-én kirendelt gyámhivatal közbelépését, mert nemcsak elhalt ura, de unokája Leyritz Károly is nemes lévén, ügye a vármegyéhez tartoznék, de akkor is csak az ő halála után.⁶⁸⁾ 1845 december 1-én bérbeadja a »Szentlélek« gyógyszerárt Reichenhaller Lajos tolnai gyógyszerésznek, aki annak idején Gömörly Károly alkalmazottja volt. 1853-ban a bérleti idő lejárt, s ez év december 1-én Gömörlyné eladja gyógyszerárát Török Józsefnek.⁶⁹⁾

Ezzel lezárult patikánk történetének félszázados, minket közelebből érdeklő szakasza. A gyógyszerár-nyilvántartókönyvnek a »Szentlélek« patikára vonatkozó újabb bejegyzéseiből megtudhatjuk, hogy 1856 január 9-én kelt tanácsi határozat folytán a gyógyszerár eladása jóváhagyott és reáljogsága elismertett.

1897 március 9-én Budapest székesfőváros polgármestere tudomásul veszi, hogy Török József gyógyszerárának gondnokságával Barics Milánt bízta meg.

1902 december 2-án kelt határozat szerint a gondnok Mészáros Kornél lett.

1905 október hó 10-én a gyógyszerár felelős vezetését Török Sándor gyógyszerész társtulajdonos vette át.⁷⁰⁾

A patika 1914-től 1925-ig a Török József Rt., 1925 óta a »Szentlélek Gyógyszertár Részvénytársaság« tulajdonában van, melynek alapszabályai szerint »A részvénytársaság célja az 1786-ban engedélyezett, a Magyar Királyi Helytartótanács 1855-ik évi december hó 27-én kelt határozatával reáljoggal felruházott, Pest város tanácsának 129/1856. sz. határozatával beiktatott, a Budapesten, VI. kerület, Király-utca 12. szám alatt levő Török József tulajdonát képező »Szentlélek« reáljogú gyógyszerárra vonatkozó tulajdonjog megszerzése és üzemének folytatása.«⁷¹⁾

Ma e régi patika történetén végigtekintve megállapíthatjuk, hogy az utódoké a feladat: e szépséges művészeti emlék őrzése és szeretetteljes fenntartása.

III.

A régi Pest-Buda *bútorművészetének* még megiratlan történetéhez hiányzanak azok a támpontok, melyek segítségével áttekintést nyerhetünk e fontos és az érdeklődés előterében álló tárgyköréről. A régi bútorok divatja egyrészt az ősök, a családi holmik nélküli, bizonyos kultúrshobizmustól áthatott rétegeket, másrészt az elődök és tradíciók tisztelőit, a régi formák és hangulatok rajongóit ejtette hatalmába. Különösen az 1914—18. évi világháborút követő fellendülés s másrészt romlás vezetett oda, hogy a régi nemesi és polgári lakás számtalan bútorarabja gazdát cseréljen, viszont ezzel egyidejűleg tudatossá válják e műtárgyak becse és gyűjtése. Ugyanekkor történt a lakosságunk ősi települési helyéről való megmozgatása, régi begyökeresedett családoknak a fővárosba özönlése, s mind e tény, mind az utóbbi évtizedek régiségkereskedelmének fokozott lendülete a hazai tájak régi magyar asztalosságának emlékeit oly mérvben keverte össze, hogy azoknak eredeti származási helyét megállapítani ma alig lehet. Annál sajnálatosabb e nagy keveredés, mert ez a folyamat akkor következett be, midőn a magyar bútorművészetéről a tudományos szakirodalom még semmit fel nem mutathatott, sem a helyi asztaloscéhek, asztalosmesterek és asztalos-emlékek ismertetése tekintetében, sem ezeken túl a meglévő művek technikai, stílári és helyi karakterű kifejezéséből művészeti centrumok, iskolák, műhelyek vagy legalább vidékek megállapítása terén. A fent vázoltakból világosan kitűnik, mily fontos jelentősége van annak, hogy a régi pest-budai *berendezőművészetnek* oly emlékeit kutassuk, melyek kétséget kizáróan helyi eredetűek. E nehéz, csak lépésről-lépésre, úgyszólván emlékről-emlékre való módszeres kutatást azonban az a remény kecsegteti, hogy a kétségtelenül helyi származású tárgyak művészetéből következtetéseket lehet majd levonni, s ezek alapján a *pest-budai bútorművészet* esetleges bizonytalan múltú darabjai is meghatározhatók és a főváros kultúrtörténetébe bekapcsolhatók lesznek.

Úgy véljük, nem lesz érdektelen most a Gömörly Károly által készített patika-bútorzat mesterének közelebbi ismertetése előtt — a megelőző századok asztalosművészetének mellőzésével — a XIX. század bútorművészetének pest-budai viszonyaival behatóbban foglalkozni.

Ráth György könyve, mely egyedül kísérelte meg, hogy a XIX. századi bútorról összefoglalást adjon, egy mester, Steindl Ferenc nevének és műveinek közlésével mondhatni évtizedekre ható varázsigét dobott a köztudatba. E mű az 1842-ben rendezett Iparműkiállítás Kossuth Lajos által írt jelentéséből meríti adatait. Megtudjuk, hogy 8 dunai gózhajó »szobaszerkezetét« Steindl készítette s állandóan 40—50 segéddel dolgozott. A könyv mintegy hét darab Steindl-féle bútor fényképét is közli.⁷²⁾ Nem lehetett ez, az újabb időkig úgyszólván egyetlen közlemény hatás nélkül, s ennek alapján kapott lábra az az irányzat, mely minden e korból származott bútordarabban az ő művét véli felfedezni. A túlzott népszerűség következménye az lett, hogy noha csak néhány szobára való és családi örökség révén hitelesnek mondható, Steindl műhelyéből származó bútort tartunk nyilván, százakra megy azon darabok száma, melyeket a műkereskedelem e névvel »márkázni« kíván. Így történt meg, hogy e kor bútorművészete egybeforr Steindl nevével és azzal majdnem azonossá vált. Ezen szemlélet még az 1935-ben rendezett »Régi Buda és Pest Iparművészete«-nek kiállításán is tartotta magát.⁷³⁾

Talán a fent vázolt folyamat volt okozója, hogy Steindl-lel együtt az úgynevezett biedermeier bútor mint egy már megoldott probléma elintézését nyert, s a kutatókat semmi sem ösztönözte e kor más művészeire és más művészetére fényt deríteni.

A biedermeierről szóló kisebb általános ismertetések után⁷⁴⁾ Siklóssy László már 1925-ben kísérletet tett arra, hogy Pest és Buda régi bútorművességére a figyelmet felhívja.⁷⁵⁾ Eredményekben jelentős kutatásai azonban hatás nélkül maradtak, egyrészt a gyakorlatban azért, mert a számos újonnan közölt mesternevet ma meglevő tárgyi emlékekkel kapcsolatba hoznia nem sikerült, másrészt szellemiekben azért, mert kutatásainak eddig folytatója nem akadt.⁷⁶⁾ Mindkét hiányon jelen tanulmányunk annyiban kísérel meg segíteni, hogy egyrészt a levéltári kutatásokat tovább folytatja és ezzel az új mesternevek számát szaporítja, másrészt az általa publikált mesterek közül háromnak nevét, ú. m. Vogel Sebestyén, Bernthaler Béla és Rosznagel Márton asztalosokét maig is épségben megőrzött művészi munkáikkal összekapcsolja. Ugyanekkor három mester: Zofcsák József, Coffin Károly és Pallády Ferenc, akik az 1842. évi iparműkiállításon mint kiállítók szerepeltek, új adatokkal gazdagodnak.

Nem lehet célunk az általunk eddig összegyűjtött mintegy kétszáz régi pest-budai asztalos nevét e tanulmány kereteibe zsúfolni, hanem csupán a hatalmas számukra való hivatkozással a már tisztázott és nagyobb jelentőségű mesterek kiemelésével művészetükről összefogó képet nyújtani.

Az empire, mellyel Magyarországon a XIX. század megindul, klasszikus és egyiptomi elemeknek mintegy megmodernizálásából Napoleon császári udvarában alakul új művészeti stílussá. Míg az ú. n. nagy művészetek Franciaország határain kívül magukat függetleníteni igyekeznek a stílust alkotó gall szellemtől, s különösen az építészet közvetlen kapcsolatokat keres Hellász és Róma antik köveivel: addig az iparművészet s különösképen a berendezőművészet a francia divatot híven követi. A formai lehiggadást, melyet a robajló barokk művészet felváltásaként

a Louis XVI.-stílus száraz komolysága hozott létre, az empire-bútor még merevebbé, egyben szenttlen színeivel ünnepélyesebbé teszi. Az ébenfekete és a mahagóni-vörös bútor bronzvereteinek mérsékelt díszével méltó társa volt a mult század-eleji uralkodó osztály emberének. A barokk és rokokó feudalizmusának deris pompájával szemben, az új idők háborús, gondterhelt levegőjű Európája az egyszerűbb, de méltóságát és hatalmát még mindig eléggé kifejező empire felé fordult. E bútorstílus jellege azonban, bár az ünnepi, reprezentatív életformák között nemcsak megfelelt, hanem a mult század harmincas éveig nélkülözhetetlen szerepet játszott, a napi életben mégsem bizonyult kedveltnek. A színek komorsága, a felületek kényessége, a formák kényelmetlen volta nélkülözték a lakályosság minden követelményét. A célszerűség és a fokról-fokra haladó elszegényedés szülték azt a közismert folyamatot, mely az empire-bútor elpolgáriasodásából az ú. n. biedermeier-stílust hozta létre.

További megállapításaink és kutatásaink rendszere érdekében azonban már most megjegyezni kívánjuk, hogy a bútor-történetben a biedermeier szót mint stílus-meghatározót helytelennek tartjuk, használatát e kor társadalmi és művelődési viszonyain kívül, az 1800—1850-es évek bútoraira csak gyűjtőfogalomként tartjuk jogosultnak.

Ez ötven évi időtartamon belül ugyanis olyan fejlődési és változási folyamatokon ment keresztül iparművészetünk ez ága, hogy ezen egyetlen stílusmegjelöléssel alig volna helyénvaló e fél évszázad emlékananyagát közös nevezőre hozni. Az a más iparművészeti tárgyakon már megszokott jelenség, hogy egyazon emléken egyszerre több kor és stílus jelei nyilatkoznak meg, ez időszak bútorain is fellelhető. De ettől eltekintve, a reprezentatív empire kora után mind az anyagban, színekben egyszerűsödött, de formailag nagyjában változatlan polgári empire, mind a klasszicizáló és a neoklasszicizmus építészeti formáit követő keményfa- és mesterséges borítású bútor-ízés, úgyszintén az ezen merev formákban már megjelenő barokkos hevületű berakások és motivációk divatja, valamint a neobarokk és a részleges elemeiben már mutatkozó neogótika a közönség széles köreiben egyaránt »biedermeier« bútoraként ismeretes.

Ezen időben és stílusban olyannyira keveredő művészi ipar pest-budai művelői között két név, illetve műhely emelkedik ki és egyben különböző ízlésnek válik képviselőjévé.

Vogel Sebestyén és műhelye az egyik, kinek gyárszerű üzemét már 1805-ben Pesten a Kemnitzer-házban találjuk. Gazdag raktárainak empire bútorait és berendezési tárgyait innen és két hazai vidéki város, Temesvár és Debrecen fióklerakataiból vitték szét az ország vásárlói. Az eleinte Kerner és Vogel nevét viselő országos hírvé cég későbbi egyedüli tulajdonosa, Vogel Sebestyén Pest egyik leggazdagabb polgárává lett.⁷⁷⁾ Igen nagy-jelentőségű tehát az a berendezési készlet, melyet Vogel Sebestyén Staffenberger István pestvárosi tanácsnok számára készített, mert e kiterjedt és nyilvánvalóan hatalmas üzemnek ez az egyetlen hiteles művészi származéka.⁷⁸⁾

A Vogel-féle gyár, e bútorok fennmaradt igazolható emlékdarabjaiból és a cég egykorú hirdetéseiből következtetve, túlnyomóan azokat a feketére vagy mahagóni színűre fényezett és aranyozott hermákkal, szfinxekkel és

állatkarmokkal díszített empire-bútorokat készítette; amelyeknek divatja a század első évtizedében bécsi mintára szélesebb körökben elterjedt, s amelyek mint reprezentatív díszbútorok — a Staffenberger-féle készlet tanúsága szerint — a század harmincas éveig kerültek piacra.

A másik műhely, mely Vogel Sebestyén gyáranak szerepét vette át, Steindl Ferencé volt, aki kezdetben szintén társasviszonyban állott, éspedig egy Pallády Ferenc nevű asztalossal. Steindl pesti műhelyének szerepe és művészete részben már a tanulmányból, részben az irodalomból ismeretes.⁷⁹⁾ Az ő keze alól az empire stíluskorszaktól a késő neobarokkig a polgári bútorok változatos formái kerültek ki, s így Steindl nemcsak üzleti arányokban, de fejlődésileg is folytatója volt Vogel szerepének.

Eddig csak mint pusztán mesternév volt ismeretes Bernthaler Béla,⁸⁰⁾ de az által a most felbukkant remekbékészült írószekrény által, melyet 1843-ban a pesti asztalos-céh számára mestermunkaként készített, belépett kevésszámú oly asztalosaink sorába, kiknek hitelesen megállapított művei maradtak fenn.⁸¹⁾ Említett műve külön figyelmet érdemel azért is, mert rajta már neogótikus részletformák is jelentkeznek.⁸²⁾

Jelen tanulmányunkban az ismert alkotásokkal szereplő asztalos-mesterek sorát most egy új személy, Rosznagel Márton életével és működésével kívánjuk bővíteni, aki itt mint a Gömör Károly által készíttetett »Szentlélek« gyógyszertár interieur-bútorzatának mestere érdemel kitartóbb figyelmet.

IV.

Rosznagel Márton⁸³⁾ ifjúkorából első adatunk az a beadványa, melyet Pest Szabad Királyi Város Magisztrátusához intézett azzal a kérelemmel, hogy a pesti városi rajziskola a tanulóifjúság számára vásárolja meg mesterremekeit.⁸⁴⁾

A kérvényen, melyet 1812 március 3-án írt alá, mint »Martin Rosznagel Tischler-Stuckmeister« szerepel. Hogy valójában mi és milyen lehetett az általa megvételre felajánlott, több darabból álló mesterremek, arra nézve sem a beadvány szövege, sem a később az ügyben eszközölt, különben elég bőbeszédű szakvélemények nem nyújtanak biztos adatokat.⁸⁵⁾ A pesti asztalos-céhnek 1812 június 1-én kelt hozzászólására Rosznagel Márton még ugyanazon hónap 14-én válaszol s a pesti városi tanácsot azon az alapon, hogy neki a városi rajziskola igazgatója, Boráros János szenátor megígérte, hogy mesterremekét megvásárolja, ismételten kéri, teljesítsék óhaját. A tanács új véleményezésre adja ki Rosznagel immár túlságosan is elhúzódozó kérelmét. Az év július 5-én Goszleth Ferenc a magisztrátus tanácstagja és az akkori asztaloscéh komisszáriusa javaslatában a megvásárlandó építészeti modellek szobrászmunkájáról emlékezik meg. Bár az augusztus 3-án tartott tanácsülés az ügyet még mindig függőben hagyja, véleményünk szerint itt olyan fából faragott és ornamentális elemekkel díszített oszlopfők, frizek és más építészeti alakzatok megvásárlásáról volt szó, melyeket a rajziskola növendékei modellül használtak, s amilyenekről készült rajzokat a pesti városi rajziskola, mely hazánk vezető és legelőkelőbb nemű intézménye volt,⁸⁶⁾ egykorú rajzain ma is szemlélhetünk.⁸⁷⁾ Rosznagel Márton

tehát mind ezen mestermunkája, mind kérvényeiben névaláírásai után szereplő »Tischler-Stuckmeister« meghatározás szerint is nemcsak bútorasztalos, hanem inkább a díszítőfaragásban jártas, a belső berendezés és belső építés dekoratív famunkáinak mestere.

E különleges képzettsége tehetta őt alkalmassá arra, hogy Gömör Károly gyógyszertárának berendezésénél szerepet kapjon. E munkálatok elvállalására, menetére és költségeire sem vele, sem munkatársával, Dunaiszky Lőrincsel kapcsolatban nem merültek fel írott adatok. Azon háznak a Székeslővárosi Levéltárban őrzött alaprajza azonban, melyet Pollack Mihály Gömör Károly gyógyszertárának elhelyezésére 1812-ben épített,⁸⁸⁾ beszédes magyarázatot nyújt Rosznagel szerepéről. Az a tény, hogy Pollack a patika bútorzatát a ma is fennálló elhelyezés, tagozás és méretek szerint a ház tervének földszinti alaprajzán megkülönböztetett színjelzéssel föltüntette, arra a következtetésre nyújt alkalmat, hogy nemcsak a ház és a gyógyszertár elhelyezése, de magának a bútorzatnak a terve is Pollack Mihálytól származik. Azok a részletrajzok, melyeket a berendezésnél készíthetett, s amely után Rosznagel a bútorzatot kivitelezte, a pesti Szépítési Bizottság hatáskörébe nem tartozván, nem is kerültek annak iratai közé, s valószínűen még az asztalos kezén elkallódtak. A patika bútorzata az 1812 április 30-án kivitelre elfogadott tervek létrejöttének és a gyógyszertári üzem 1813 július 26-án történt megnyitásának kb. egy esztendő határideje között készült el.⁸⁹⁾

E példásan megoldott feladata után jó időre elvesztjük Rosznagel Márton működésének közelebről megnevezhető tárgyi területeit. 1815-ben még a Terézvárosban találjuk műhelyét, de 1818-ban már mint jóhírű, keresett asztalos Pest egyik előkelő útvonalán, a Hatvani-utcában tart fenn raktárat.⁹⁰⁾

1822 március 2-án veszik fel a polgárok sorába,⁹¹⁾ 1826-ban házat vásárol az Ötpacsirta-utcában, 1827 május 28-án házassági szerződést köt jövődó feleségével, Backer Erzsébettel, és az 1827. évi pesti »Wegweiser« pedig már józsefvárosi házában találja, ahol műhelyét is berendezte.⁹²⁾

A hosszú évtizedek óta húzódozó pesti Vigadó építkezése⁹³⁾ 1830 tavaszán abba az állapotba jutott, hogy Pollack Mihály tervezőművész és építésvezető az épület belső berendezésére gondolhatott.⁹⁴⁾ A palota belső, művészi kivitelű asztalosmunkálatainak elvállalására 1830 május 10-én Zofcsák József,⁹⁵⁾ május 15-én Guth Vince és Alter József közös,⁹⁶⁾ valamint Jackwitz Kristóf,⁹⁷⁾ május 16-án Schindler Mátyás⁹⁸⁾ és végül május 19-én Rosznagel Márton⁹⁹⁾ költségvetései érkeznek be a Szépítési Bizottsághoz.¹⁰⁰⁾

1830 július 25-én aláírja Rosznagel Márton a Szépítési Bizottsággal kötött szerződését, melyet már korábban, június 13-án és 18-án előkészítő megállapodások előztek meg. A szerződés 10 pontja különböző kötelezettségekre vonatkozik, melyeket Rosznagelnek mind az anyag szofidtsága, mind az elkészítési időre vonatkozóan be kellett tartania.¹⁰¹⁾ A szerződésben megfogadja, hogy a megadott rajzok szerint készíti el az épület ajtóit, ablakait és a parkettáit. Pollack fennmaradt s a Vigadóhoz készült interieur-rajzaiból¹⁰²⁾ — melyek közül a cukrászda, a nagy- és kisterem csodálatos formagazdagságú és előkelő hangulatú domborművekkel, stukkódísszel és

meleg színhatásokkal komponált egyes részleteit ismerjük — a füzéres, illetve kazettás faragású ajtószárnyak formai megoldását és ezzel együtt az asztalosmunka megkívánt finomságát is kikövetkeztethetjük. Érdekes véletlen, hogy a közel 20 év előtti munkatársak ismét találkoztak egy hasonló, de sokkal nagyobb szerű feladatban. Rosznagelnek most is a munka alárendelt, de becsülendő része maradt: gyalujának és kezemunkájának híven kellett követnie Pollack zsenijének szárnyaló fantáziáját.

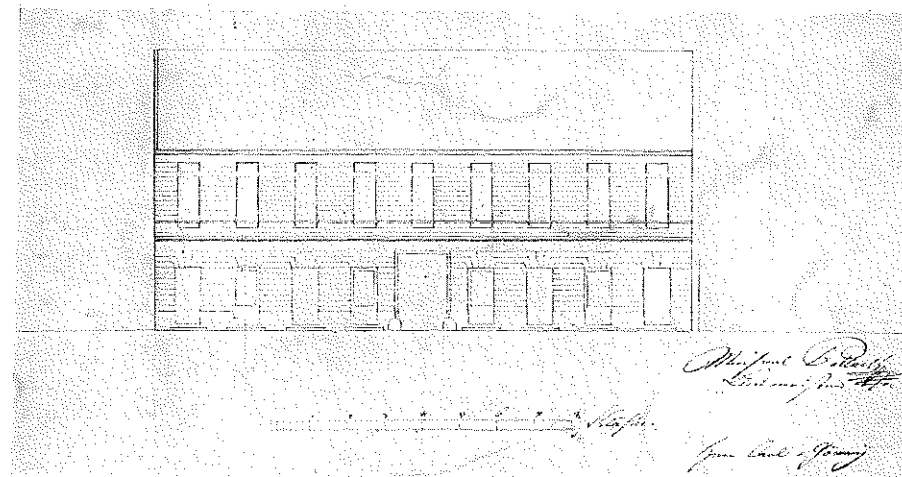
Rosznagel Márton még a szerződés aláírása előtt Valthierer Ferencnek, a Vigadó építési kurátorának javaslatára¹⁰³⁾ kérvényt intéz a Szépítési Bizottsághoz, melyben az elvállalandó asztalosmunkákra 1000 forint előleget kér.¹⁰⁴⁾ Indokolásában elmondja, hogy egészen rendkívüli falmennyiséget kell beszereznie és egyben ígéretet tesz arra, hogy a kitűzött terminusokat feltétlenül betartja. Valthierernek 1830 július 25-én kiadott véleményezése után a tanács ülésében az év augusztus 8-án oly határozatot hoznak, hogy tekintettel az építkezés előrehaladott voltára, az előleg megadható. Ennek felvételére az engedélyt szeptember 5-én Rosznagel meg is kapja.¹⁰⁵⁾

1831-ben már arra került volna a sor, hogy a Vigadóépület fatartozékai helyükre kerüljenek, ezért Pollack március 1-én kelt kérvényében, melyet a Szépítési Bizottsághoz intézett, követelte az asztalosmunkák leszállítását,¹⁰⁶⁾ majd június 21-én Rosznagel Márton asztalosmesterrel kapcsolatban megismételte azt.¹⁰⁷⁾ A pesti Szépítési Bizottság még március 20-i ülésében Rosznagel számára 500 forint összegben ismét előleget bocsát rendelkezésre, majd az építész kívánságára a szerződéstől eltérően, külön »Revers«-ben kötelezi Rosznagelt, hogy a II. emeleten bevégzett munkái után az irodai helyiségeket vegye sorra.¹⁰⁸⁾ Két nappal később aláírják e kötelezvényt, melyben Rosznagel teljes vagyonával biztosítja a munka pontos kivitelét és elkészítését.¹⁰⁹⁾ Június 12-én bemutatja számadáskönyvét, mire a Bizottság 2000 forint kiutalványozását rendeli el számára. Ugyanezen ülésen jelenti Pollack, hogy Rosznagel az I. emeleten befejezte előírt munkáját.¹¹⁰⁾

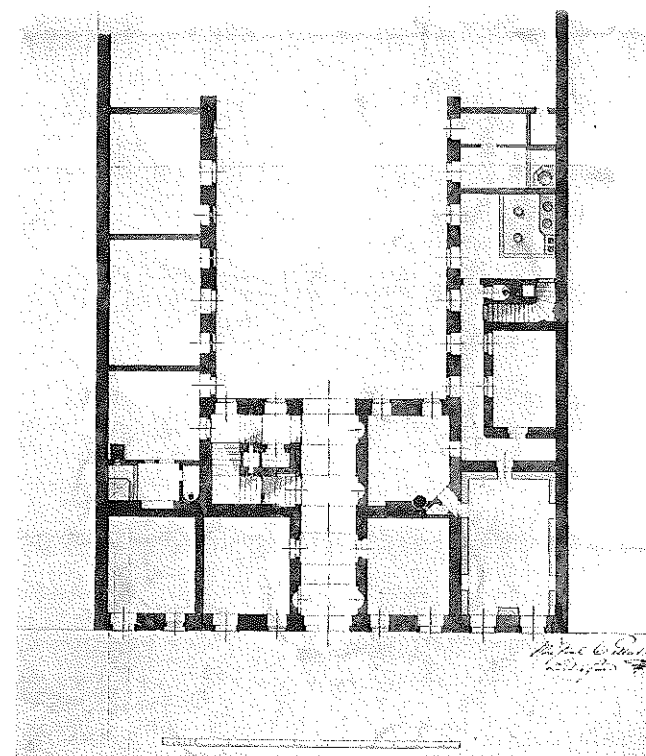
A Szépítési Bizottság július 24-én ismét Rosznagel ügyét tárgyalja. Erélyesen felszólítják, ha 14 napon belül a szerződésben foglalt munkát nem készíti el, úgy saját veszélyére elveszik azt tőle és másik asztalosnak juttatják.¹¹¹⁾ A még hiányzó darabok részletezése, mely egyenként fel- említi az épület földszinti főkapuinak, kettős ajtóinak és parkettáinak sorát — melyek a kávéházban, a cukrászdában és az ebédlőben még hiányzanak — Rosznagel ígéretével és Valthierer kézjegyével ellátva¹¹²⁾ még az ülésen bemutatásra kerül.

A Bizottság ebben megnyugszik, s hogy a munka időre el is készült, bizonyítja, hogy a november 27-én, tartott ülésen Rosznagelnek 1000 forint kiutalását határozzák el,¹¹³⁾ melyet 1832 február 23-án újabb 1000 forinttal egészítenek ki.¹¹⁴⁾

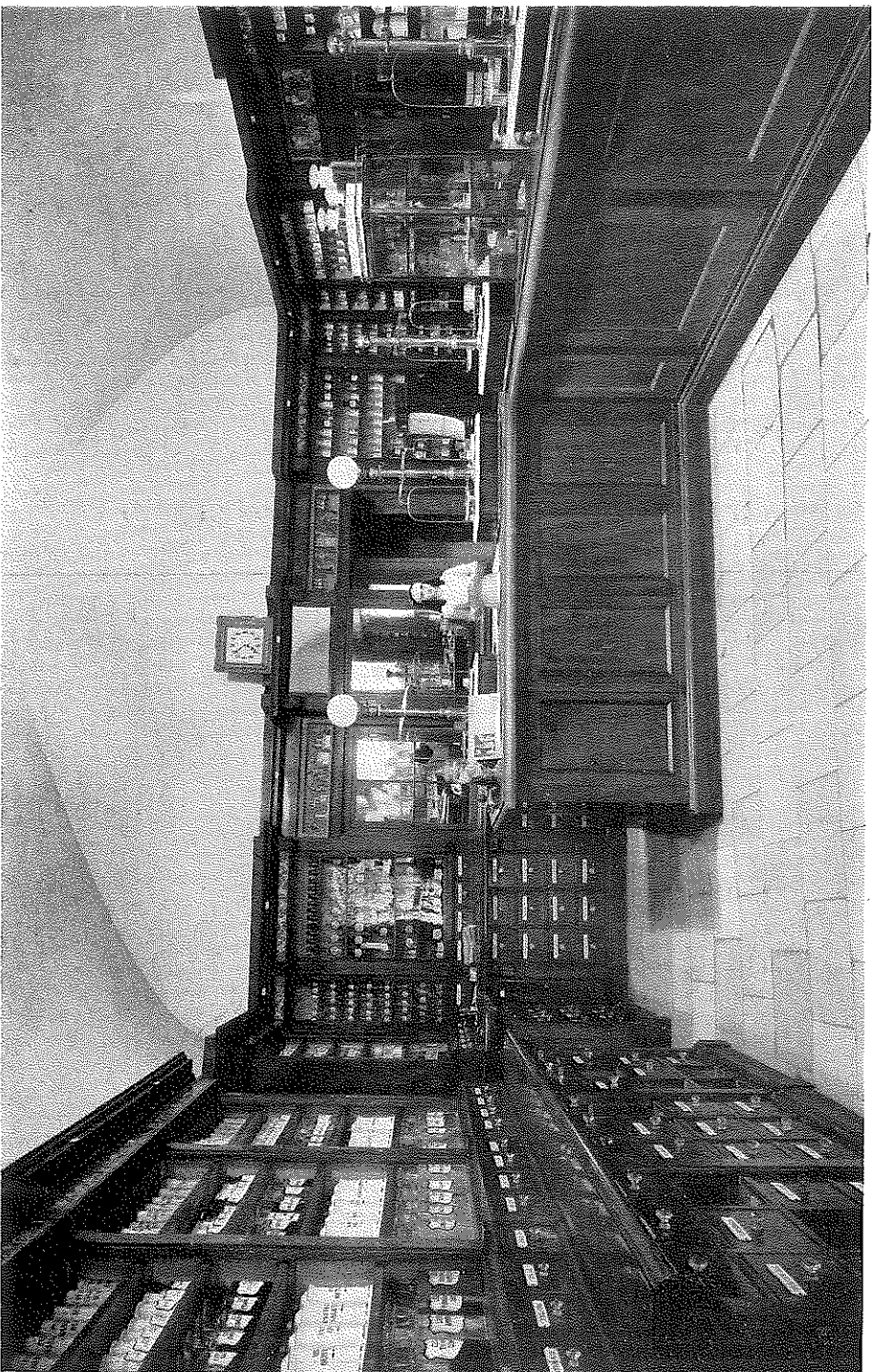
Pollack Mihály előrelátása folytán már 1832 március 11-én a Bizottság javaslatba veszi a Vigadó bútorzatának elkészítését is. Bár Bierbauer Virgil tanulmányából¹¹⁵⁾ ismerjük, hogy e bútorokat Steindl Ferenc¹¹⁶⁾ és Pallády Ferenc¹¹⁷⁾ pesti asztalosok készítették, nem lesz érdektelen meg-



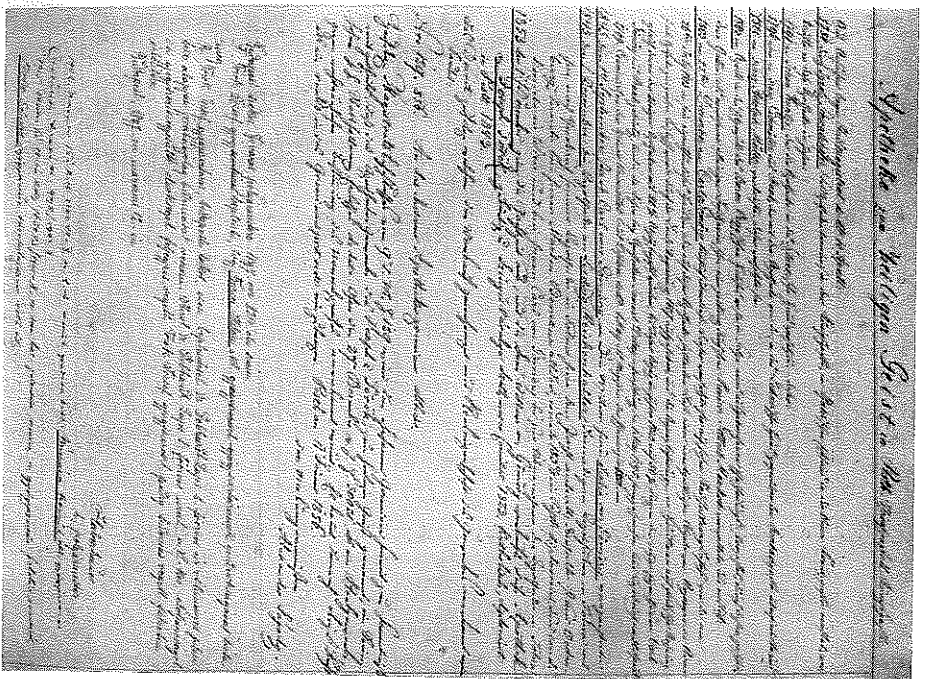
1. Pollack Mihály: Gömör Károly Király-utcai patika-házának homlokzati rajza 1812-ből.



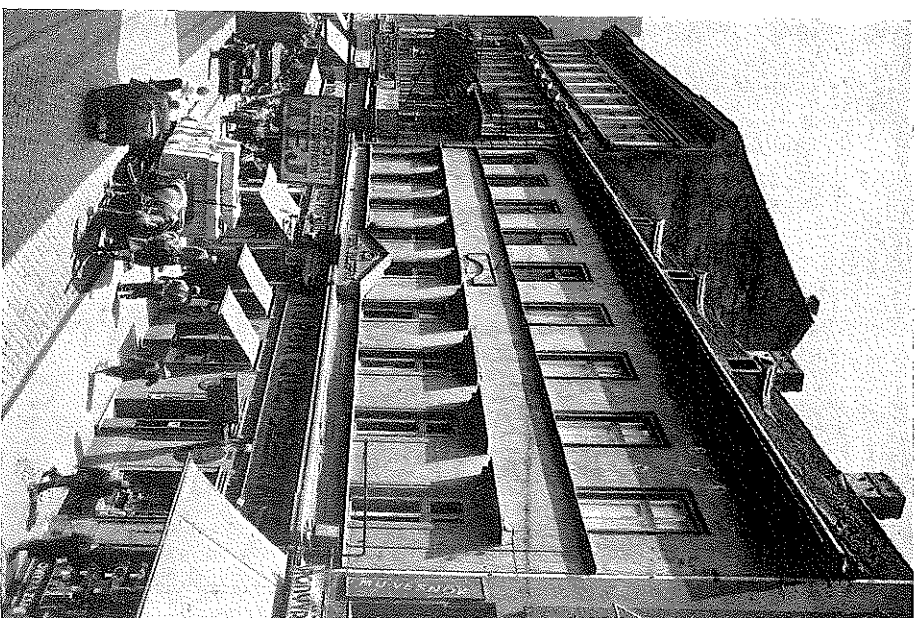
2. Pollack Mihály: Gömör Károly Király-utcai patika-házának alaprajza 1812-ből.



5. Pollack—Rosznaföld.—Dunaföld. — A Szentlélek-gyógyszertár interieurja. 1813.



3. A Szentlélek-gyógyszertár nyilvántartó lapja a Székesfehérvári Levéltárban.

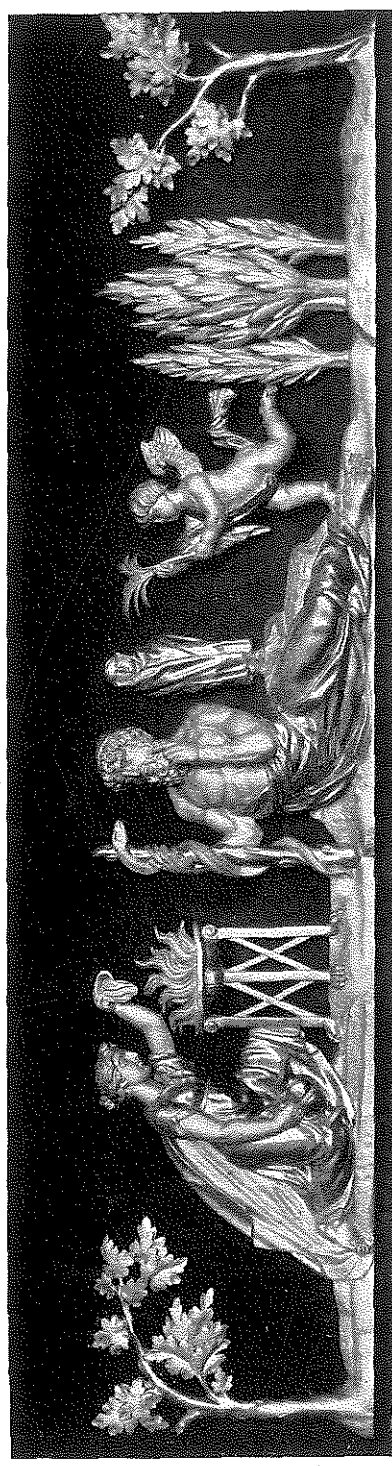


4. Cömör Károly 1812-ben épült patika-házának mai alakja. (Király-utca 12. sz.)

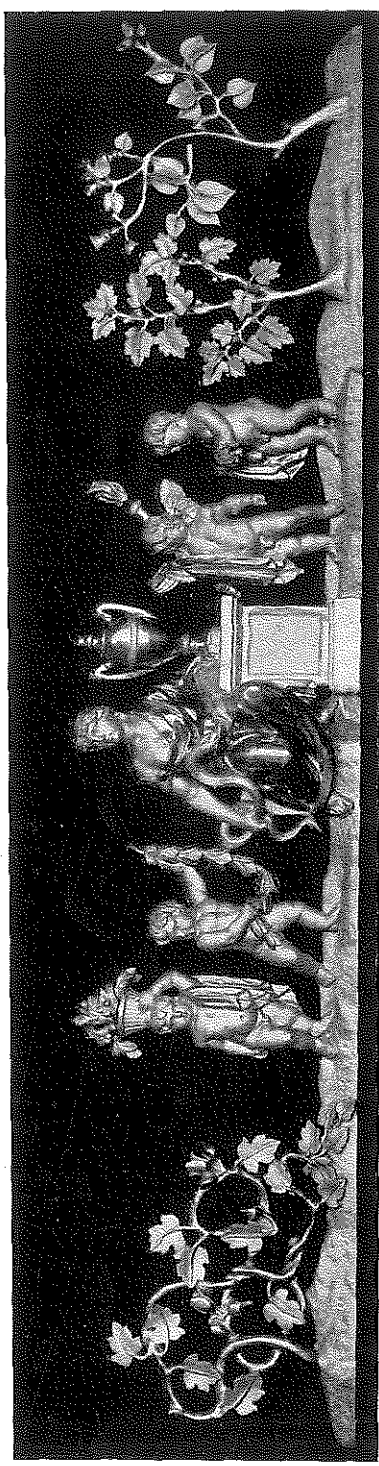
6. A Király-utcai »Szentlélek-gyógyszertár részben aranyozott, dísfabrizáltáú bitorzatának részlete.



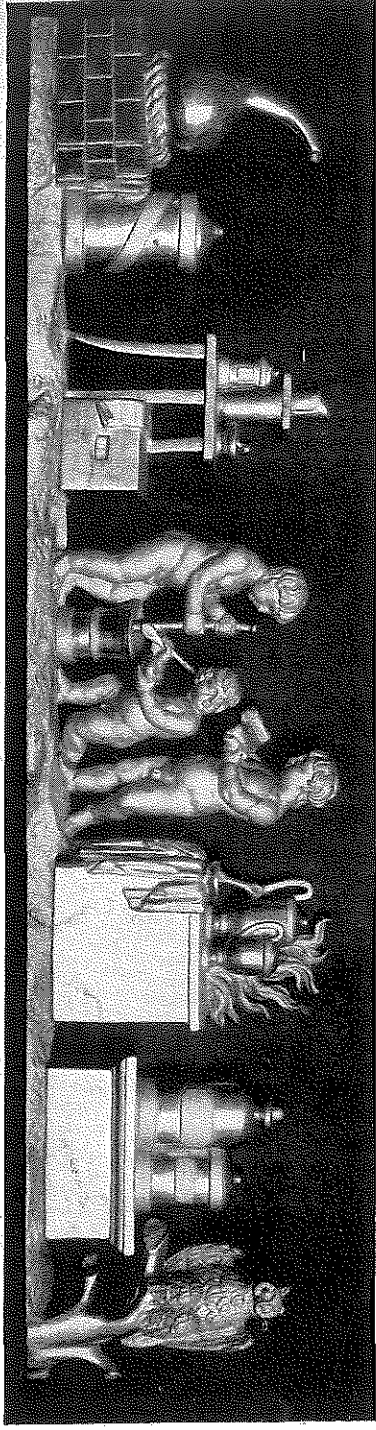
7. A Király-utcai »Szentlélek-gyógyszertár részben aranyozott, dísfabrizáltáú bitorzatának részlete.



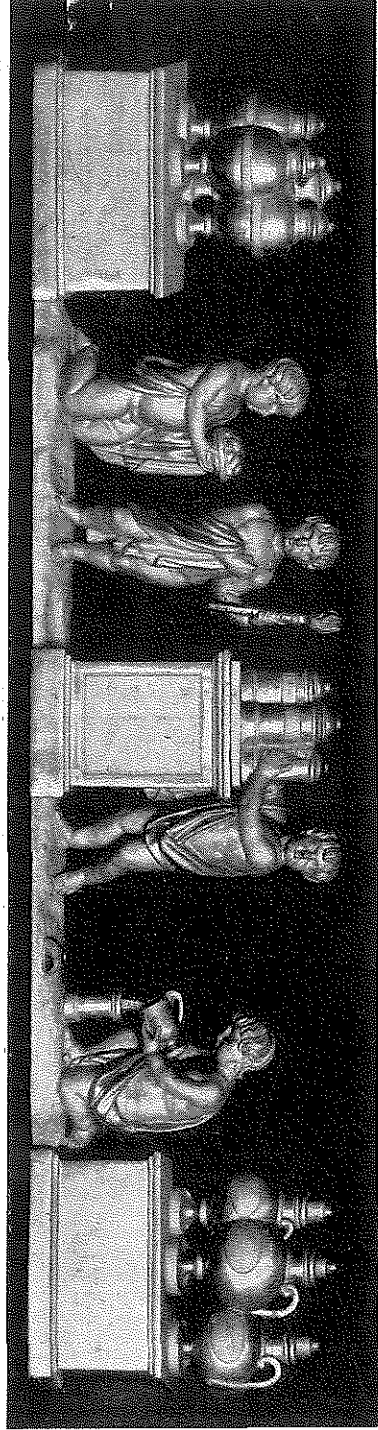
8. Dunaiszky Lőrinc: »Aesculapius«. Aranyozott dombornú a »Szentlélek-gyógyszertárban. 1813.



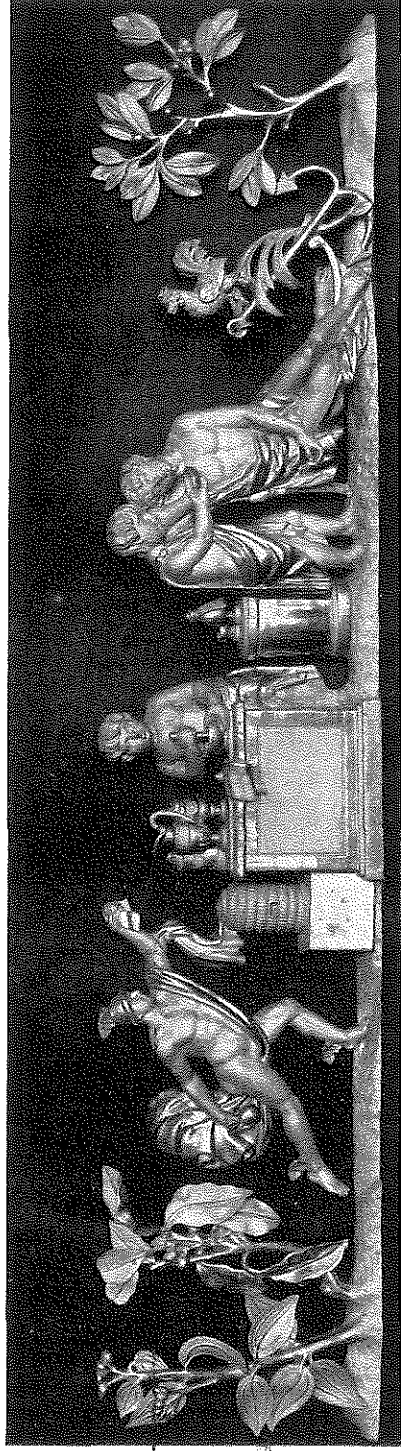
9. Dunaiszky Lőrinc: »Hygieia«. Aranyozott dombornú a »Szentlélek-gyógyszertárban. 1813.



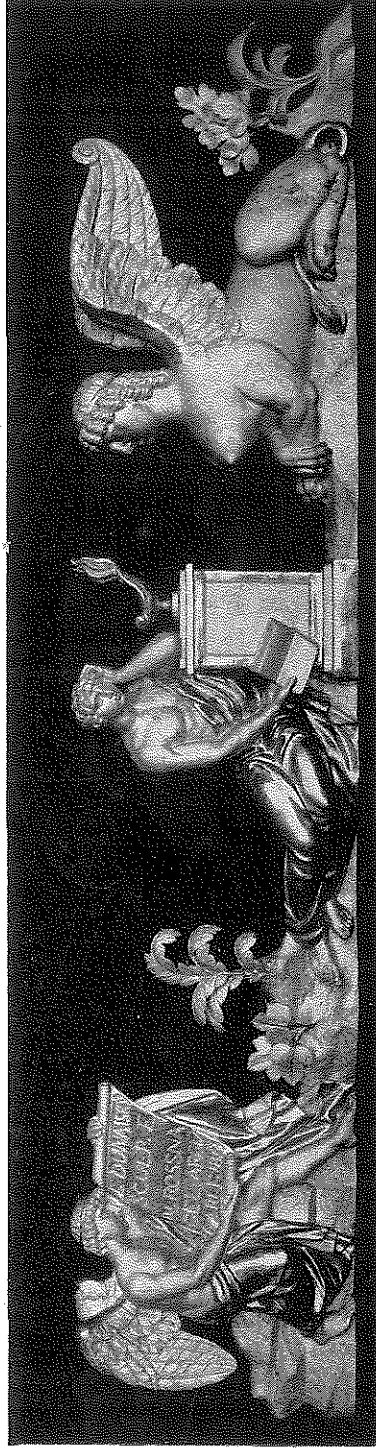
11. Dunaiszky Lőrinc: »Vegyszerészet«, Aranyozott-dombornú a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813.



10. Dunaiszky Lőrinc: »Gyógyszerészet«, Aranyozott dombornú a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813.



12. Dunaiszky Lőrinc: »Beteggyógyítás«, Aranyozott dombornú a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813.



13. Dunaiszky Lőrinc: »Orvostudomány«, Aranyozott dombornú a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813.



14. A »Szentlélek«, akkor »Arany Oroszlán«-gyógyszertárnak 1786-ban Schwachhoffer Ignác által készítettétt bútorzata a Székesfővárosi Történeli Múzeumban.



15. Az Élet géniusza a mesterek szignaturájával a »Szentlélek«-gyógyszertár domborműsorozatából.

jegyezni Guth Vincze¹¹⁸⁾ és Hickade Antal¹¹⁹⁾ asztalosok, valamint Fischer János és Coffin Károly¹²⁰⁾ nevét is, akik e munkára szintén felszólítást kaptak.¹²¹⁾

A Vigadó kávéházának belső berendezéseit a billiárdasztalok egészítették ki. Ezeknek elkészítésére a Mayer Vilmos billiárd-asztalos, Vogel Sebestyén bútorgyáros¹²²⁾ és Guth Vincze¹²³⁾ asztalosok által benyújtott ajánlatokat még 1831 november 27-én tárgyalta a Bizottság.¹²⁴⁾

Rosznagel Márton vigadóbeli munkálatai, mint azt a kiutalt összegek-ből is látni lehet, már befejezéshez közeledtek. A Szépítési Bizottság 1832 május 10-én vizsgálatot rendel el a Vigadóban mesterünk működése felett,¹²⁵⁾ amelyről annak megejtése után Degen Jakab, Pollack Mihály és Hofrichter József jelentésben számolnak be május 27-én.¹²⁶⁾ Ennek eredményeképpen a legnagyobb rendben talált könyvek alapján Rosznagelnek 7237 forintot fizetnek ki.

Egyízben 1347 forintot,¹²⁷⁾ majd később kétízben két kisebb összeget vesz fel a Vigadó építési pénztárából,¹²⁸⁾ s ezzel kapcsolata megszűnik a nagy, talán életének legkiemelkedőbb eseményével azonos munkavállalással.

A mintegy 14.000 forintnyi összeget, melyet Rosznagel e munkájával keresett, úglátszik kamatoztatni óhajtotta és ezért 1832 július 26-án a Józsefvárosban az Ötpacsirta-utca 1488. számú házat, melyet 1826 július 11-én 6440 forintért vásárolt,¹²⁹⁾ új, átszámított értékelés szerint 14.500 forint készpénz és 1600 forint értékű szobaberendezési holmi, tehát valószínűen saját műhelyéből kikerült bútorzat ellenében nevére iratja.¹³⁰⁾

Egy év múlva 1833 július 21-én pedig azzal a kéréssel fordul a pesti Szépítési Bizottsághoz, hogy Ötpacsirta utcai házat átalakíthassa¹³¹⁾ s ezzel ingatlanának jövedelmezőségét fokozza. Pár évvel később, 1839-ben ismét a Bizottsághoz fordul¹³²⁾ azzal a kéréssel, hogy házára emeletet építhessen. A mellékelt terv, melyet Hild József készített két példányban, pince-, alap-, emelet-, valamint homlok- és metszetrájakat tartalmaz, s egy darab öt-, két darab három-, két darab két- és három darab egyszobás lakást, valamint műhely céljára építendő helyiségeket foglal magában. Az építési engedély 1839 június 30-án kelt.¹³³⁾ Ennek ellenére, amint az az 1846. évi április 25-én feleségének halála alkalmából Zofahl Lőrinc kőműves és Wieser Péter ács által örökösödési ügyben kiállított becslevélből kitűnik,¹³⁴⁾ a ház ezen Hild József által tervezett s a Szépítési Bizottság által már jóváhagyott emeletréépítése és kibővítése ismeretlen okból kifolyóan nem történt meg.¹³⁵⁾

1847-ben említést találunk róla és házaról,¹³⁶⁾ hol özvegyi sorban Antal és Erzsébet nevű gyermekeivel élt még tíz esztendeig. Hosszú betegségében, amint azt 1857 december 25-én kelt végrendeletében meghatóan írja le, a vele élő és érző Erzsébet gyermeke gyámoltja, kit általános örökösévé tesz.¹³⁷⁾ Testamentuma keltének következő napján, 1857 december 26-án hal meg¹³⁸⁾ 74 éves korában Rosznagel Márton, a Gömör-féle patika-berendezés és a Vigadó belső munkáinak mestere, kinek további, remélhetően még napfényre hozható munkáit a jövő kutatásai fogják velünk megismertetni.

V.

Midőn 1812-ben Gömör Károly elhatározta, hogy maga és gyógyszer-tára számára házat épít, s annak tervező mesterét az új evangélikus templom építőjét, Pollack Mihályt szemelte ki, egyben döntött a patika berendezésének sorsáról is. Az a már részletesen fejtegetett körülmény, hogy Pollack nemcsak a háznak, de magának a patika interieurjének is tervezője volt, arra a következtetésre nyújt alkalmat, hogy az építésznek nemcsak a bútorzat mai képére, de az azt készítő mesterekre is mélyreható befolyása volt. Rosznagel Márton személyének megválasztása a szépszámú pesti, sőt közelebről terézvárosi asztalosmester közül, nem volt nehéz feladat. Rosznagel e munkára különösen alkalmassá tette, hogy mint stukkó- és asztalosmesternek a különlegesebb, dekoratív értelmű feladatok megoldása terén már híre, neve volt. A Pollack által megadott utasítások, valószínűen rajzok után a bútorzat kivitelezése nem is hozhatott kínos meglepetést a kényes ízlésű tervezőnek. Nehezebb lett volna Pest ekkori művészeti állapotát vizsgálva olyan díszítő-szobrászra akadni, aki e kis remekmű szépségét műveivel fokozni tudja. Inkább feltehető, hogy Pollack, aki már hosszabb idő óta, mint a pesti evangélikusok templomának építészé, hogy úgy mondjuk, »üzleti« kapcsolatban állott egy ifjú pesti szobrásszal, Dunaiszky Lőrincel, felismerte benne az »oroszlán-körmök«-et s egyenesen az ő vésője számára teremtett vállalkozási alkalmat a bútorzatba tervezett domborművekkel. Így Dunaiszky személyes képességei adhatták Pollacknak az interieur tervezésének azt a gondolatát, hogy abban a szobrászati dísz domináns szerepet kapjon. Dunaiszky pesti működésével, tekintve, hogy az külön monográfiát igényel,¹³⁹⁾ nem kívánunk e helyen behatóbban foglalkozni. Fiatal kora, művészetének megindulása, mely összeesik a »Szentlélek« gyógyszer-tár számára készített reliefek megszületésével, annál inkább érdekkel bennünket.

Dunaiszky Lőrinc 1784 július 15-én született Libetbányán.¹⁴⁰⁾ Besztercebányán, Nyitrán, Pozsonyban tanult, majd 1804-ben a bécsi képzőművészeti akadémiára iratkozott be. Őt esztendeig tanult Bécsben Johann Martin Fischer, Heinrich Füger és Exner mellett.¹⁴¹⁾ Az akadémiát, melyet az ott nyert bizonyítvány szerint¹⁴²⁾ kitűnő eredménnyel végeztet be, 1809-ben elhagyta s azonnal Pestre költözött, hol még ez évben letelepülési engedélyt kapott.

Bécsben az akadémián egy géniusszal szobrászati díjat nyert 1807-ben, de még előbbi fiataalkori felvidéki munkásságára vonatkozóan nincsenek tisztázható adataink. Így első önálló s pesti művének azt a Pollack által tervezett oltár-faragványát kell tekintenünk, melyet az evangélikus templom számára 1811-ben készített.¹⁴³⁾ Megható és boldog napja lehetett Dunaiszky Lőrincnek 1811 június 2-a, midőn a Lyci Kristóf püspök által e napon fölszentelt templomban elsőül járulhatott a saját maga által faragott oltár elé mátkájával, Prixner Eleonórával, Prixner híres pesti rézmetsző leányával, hogy vele házasságra lépjen. A sors különös kegye folytán így lett ez alkalom Dunaiszky pesti művészetének és egyben családi életének elhatározó jelentőségű emlékezetes napja. Házassága oly utódokról gondoskodott,¹⁴⁴⁾ kik fölvirágoztatták műhelyét halála után is becülettel tovább

vezették, és apósa révén, ki az akkori Buda és Pest legfoglalkoztatottabb rézmetsző művésze volt, megnyílt előtte a művészeti és szellemi élet irányítóinak ajtaja. Ezen első oltár-faragványa pedig nemcsak Pollack Mihály nagyértékű ismeretségét és támogatását szerezte meg neki, de egyidejűleg a szintén evangélikus Gömör Károlynak is bizonyosságot nyújthatott faragói készségéről.

Miután még 1811 nyarán a pesti terézvárosi templom számára készített Szent Teréz-szobrát felállították,¹⁴⁵⁾ sor kerülhetett a »Szentlélek« gyógyszer-tár reliefjeinek megrendelésére.¹⁴⁶⁾ Bizonyos, hogy az 1812. év nyarán Pollacknak már készen állott és a Szépítési Bizottsághoz benyújtott tervei előzetes tárgyalásokra is alkalmat adtak. Valószínű, hogy a domborművek témáinak megválasztásánál Pollack, de még inkább a megrendelő, Gömör Károly volt a kezdeményező fél. Összesen hat dombormű megrendelése vált szükségessé: a helyiség utcai bejáratától jobbra, balra és szemközt fekvő bútorzat körülfutó frizébe olyképp, hogy e három bútor-szakasz két-két ajtó, illetve az azt helyettesítő négy tükrös szekrény tagozata fölé egy-egy relief kerüljön. E hat dombormű tárgyát a gyógyszerészeti tudományok köréből választották. Feltehető volna, hogy vázlatrajzaikat maga Pollack Mihály adta meg Dunaiszkynek, de ha ez meg is történt, csak igen elnagyolt vonásokkal s inkább a témák megrögzítésére szolgálhatott.

E vélemény igazolást nyer akkor, ha Dunaiszky domborműveit a Király-utcai »Szentlélek« gyógyszer-tárban közelebről vizsgálat tárgyává tesszük.

A 18 cm magas és 86 cm széles domborművek a bútorzathoz anyagszerűen alkalmazkodva fából faragottak, mesteri aranyozásukat az őket fedő üveglapok öt negyedszázadon át hűen megőrizték. Tárgyalási sorrendben elsőkül azon két reliefet vesszük, melyeknek témája gyógyszer-táraink cégerein, díszítésein ma is megszokott s mintegy patika-ikonográfiai jelképnek tekinthető.

1. *Aesculapius-jelenet.* A kompozíció középpontjába a görög Asklepios (latin Aesculapius), a gyógyító Zeus-arcú isten szakállas fejét baljára támasztva félig fekvő, félig sziklán ülő, felsőtestén mezitelen, alsó testén tógába csavart alakja van helyezve. Jobbjában ikonográfiai jelvénye, a botra tekergőző kígyó, Aesculapius mögött kendőbe burkolt jelképes gyermekalak, tőle jobbra a háttérben álló fák közül feléje futó s gyógynövény levelét nyújtó szárnyas puttó; balján tunikás és stólas nőalak térdelő helyzetben az előtte álló tripos lángoló üstjébe olajat önt.

2. *Hygieia-jelenet.* Középen Asklepios leánya (latin Salus), az egészség jóságos szűzi istennője, omló redőjű tunikában, talpazatra helyezett urnához támaszkodva ül s ikonográfiai jelvényét, a kígyót, csészéből itatja. A jelenet mindkét oldalán gyógynövények, Hygieiától jobbra-balra fáklyát és füzért, valamint orvosi füveket hozó négy puttó.

E megszokott mitológiai tárgyak sablonos feladatuknál fogva nem sokat árulnak el a művész egyéniségéből. A következő két jelenet azonban a sürgő-forgó puttók reális tevékenykedése, a kompozíció és a megjelenés közvetlensége révén e kornak egy a pózoktól és hideg ünnepélyességtől távol, polgári, de egyben búbajos miliőjébe csalogat. Itt ismerünk rá

voltakép egy pesti szobrász, Dunaiszky Lőrinc, a sokat ismételt s már üressé vált mitológia és a rideg akadémiai szabályok alól e művében felszabadult igazi, mesterkéletlen, mondhatjuk, biedermeier-i lelkületére.

3. *Gyógyszerészet.* A jelenetet két szélén és a közepén elhelyezett talapzatok és a rajtuk álló tégely-, edény- és urnacsoportok két mezőre tagolják. Négy tógás puttó tesz-vesz keresetlen mozdulatokkal a tárgyak körül, s mint a gyógyszerész-mesterségnek, e magasabbrendű emberi hivatásnak égi segítőitársai foglalatoskodnak a patika edényeivel.

4. *Vegyészet.* E dombormű egy patikai laboratórium képét mutatja. Jobbról tűzhely lángjában urnák, majd talapzaton hatalmas palackok. A sort ágon guggoló bagoly, a tudomány megszemélyesítője zárja be. Balról edények, orvosságtörők és nyitott kemencén nagy retorta. A kompozíció közepén három mezítelen puttó. Ez utóbbi jelenet, mely az orvosság vegyi elkészítését ábrázolja, a mozsártörő, a receptet felolvasó és a reá figyelő kis puttóalakok különös kedvességével és anatómiájuk gyöngéd és részletes megoldásával a domborműsorozat legszeretetre-méltóbb részletét képezi.

E két vidámabb témájú relief után a gyógyszerész foglalkozásának komorabb, hivatásának mélységesen megrendítő kifejezését látjuk az utolsóul hagyott két dombormű tárgyában.

5. *Beteggyógyítás.* E jelenet epikusan ábrázolja a gyógyszerészet tevékenységét. Balról a gyógynövények ágairól leszakasztott gyümölcscsel s az orvosi recept papírlapjával kezében fut Mercurius isten, a kereskedelem és a hírhozás megszemélyesítőjének szárnyas, sisakos alakja a közepén elhelyezett patikapult felé, amely mögött tégelyek és kancsók társaságában orvosságot készítő puttó áll. Mellette jobbra lezárt palackban a már elkészített szer, tovább az ernyedten elomló betegnek egy puttó a gyógyszerert nyújtja. A jelenetsort orvosi növények és a gyógyulás reménységének horgonyán ágaskodó s a legyőzött betegséget szimbolizáló kakas zárják le.

6. *Orvostudomány.* A dombormű középrészét egy tógás, gondolkodó, könyvét ernyedten leengedő férfi alakja foglalja el, aki a tudás világosságát jelképező mécses talapzatához támaszkodik. Ez alakra — aki az orvostudományt szimbolizálja — jobbról hatalmas szifinx, az ismeretlen és legyőzhetetlen halál, balról mondatszalatot tartó szárnyas ifjú, az élet géniusza tekint. E mondatszalatgra véste be az alkotó művész a saját és munkatársának nevét. A szignatúra helyesen így olvasható:¹⁴⁷⁾

L. DUNAISKY
SCULP. E
M. ROSSNA [-]
GEL. ARCU [-]
LARI. F. 1813

Dunaiszky Lőrincnek a »Szentlélek« patikában levő műveit¹⁴⁸⁾ életének többi ismert alkotásaival összevetve, megállapíthatjuk, hogy noha élete és pályája elején állott — vagy éppen ezért —, a most tárgyalt reliefek művészetének legjelentősebb, a XIX. század eleji Pest- és Budának pedig legegényibb és legkiválóbb szobrászati emlékei közé tartoznak.

Dunaiszky e művének hatásai,¹⁴⁹⁾ művészetének, műhelyének és életének további sorsa már kívül esik e tanulmány szűkebb keretein, de mint már említettük, méltó lenne arra, hogy a róla és műveiről sokfelé elszórtan megjelent adatokat újjakkal kiegészítve¹⁵⁰⁾ s működésének még annyi homályban levő pontját megvilágítva, önálló monográfia állítson emléket számára.

VI.

A patika-interieur, melynek legmegkapóbb részei a most leírt Dunaiszky-domborművek, egy téglány alaprajzú helyiség, melynek régi utcai bejárata Polláck homlokzatának tanúsága szerint a két nyílás közül a jobboldali, tehát a maival fölcserélt állapot szerint volt. A helyiség fehér kőkövű, eredeti állapotának megfelelő padozatával, a falakon körülfutó, diófa-borítású bútorzatával, amely fölé ma egyszerű teknőboltozat borul,¹⁵¹⁾ teljesen egységes képet mutat. Polláck előkerült terve azt mutatja, hogy hajdan még az az ajtónyílás sem bontotta meg ezt az egységet, mely ma a jobboldalra nyíló, akkor független bolthelyiségbe vezetett. Azonban az üzem bővült, s időközben szükségesnek mutatkozott a bútorzatnak azt a szekrénytárgozatát, mely egyébként két másik helyen is ajtóként szerepelt, kiemelni. Ekként a berendezés és annak összhangja jelentéktelenül, a régi állapot ismerete nélkül pedig észre nem vehetően változott.

A mai állapot azonkívül abban mutat eltérést Polláck tervétől, hogy a helyiség hátsó falán nem a középxaxisban van az ajtó nyílása, mint az az alaprajzon szemléltethető. A valóságban ennek helyén egy erősebben előre-ugró közép-tárgozat áll, ettől jobbra van az ajtónyílás, balra pedig ennek megfelelő visszaugró s négyosztatú tükörrel leplezett ál-ajtó, mely faliszekrényt rejt magában. A kivitelnek ezen módosítása az interieur egységének képét hathatósan fokozta. Maga a helyiség 8 m hosszú és 5 m 40 cm széles. Magassága a teknőboltozat középvonalán 3 m 85 cm. A diófa-borítású bútorzat három főfalra oszlik: a helyiségnek az utcai bejáratától jobbra, balra és az azzal szemben fekvő hátsó falszakaszára. A bejárati fal két nyílása között csak egy bútorszakasz áll, ahol a pénztár-pult foglal helyet. A bútorzat magassága 2 m 45 cm; mélysége 98 cm magasságig, ahol négy sorban egymás fölött négyzetű fiókok kaptak helyet, 40 cm; a következő ötödik 19 cm magas fióksornál mélysége már csak 26 cm-t tesz ki; míg az e fölött húzódo ötfokú, részben nyitott, részben üveges ajtóval ellátott 106 cm magas polc mélysége 18 cm-re csökken.

A polcokat koronázó s a helyiség egész bútorzatán körülfutó párkányzat 22 cm magasságú és éles tagozással ugrik előre. E párkányzatba a nyitott, illetve üveges polcok fölött üveglappal fődött vályuk vannak illesztve, melyekben Hygieia fejkéből, ill. lángoló vázákból jobbra-balra kisarjadó lángokban, ill. szőlőfürtökben végződő aranyozott leveles empire indadsz ékeskedik. Ezen vályuk fölött két fekete szalag között fut az egész bútorzaton és helyiségen körbe az az aranyozott ökörszemes lécs, mellyel a tervező a bútor felső szintjét, de az egész interieurt is egységbe fogta. A bútorzat alsó, fiókos és felső, polcos részét kb. egy méterenkint felső végükön gyengéden kihajló, helyenkint aranyozott rozettákkal díszes fél-

pillérek tagolják. A bútorzatnak vízszintes irányban a felfelé egyre kisebbedő fiókok és polcok, függőlegesen a félpillérek tagolásai, a harmadik dimenzióban az ajtónyílások, ill. ezek helyébe lépő tükrös-szekrényeknek erős visszaugrások adnak meglepő változatosságot. E visszaugró tagozatok által plasztikusabban hatnak a bútorzat fent leírt részei, viszont e mélyüléseknek mind a tükrös ajtók, mind a föléljük helyezett Dunaiszky-reliefek adnak jelentős hangsúlyt s ezáltal a kompozícióra való esetleges kártékony hatásukat megszüntetik. Ezen tervezési eljárás egy olyan esztétikai játékot hozott létre, mely a bútorzatnak nemcsak érdekes szépséget kölcsönöz, de az interieurtervezés egy tudatos, raffinált eszközökkel dolgozó mesterének, Pollack Mihálynak művészetére és művészkedésére is utal.

Amint már azt tanulmányunk elején bőven fejtegettük, mindig és mindenütt szokásban volt a régi gyógyszerházakat művészi értékű bútorzattal ellátni, de Gömör Károly patikája korának szegényebb, puritánlelkületű világában ezen berendezésével valóságos fényűzés számba ment.

Pesten és Budán 1698-tól a XIX. század közepéig 23 patika működött,¹⁵²⁾ s ezek között bizonyára nem egy volt szép és műbeccsel bíró berendezésű, azonban nagyrésztük a változó idők folyamán nyomtalanul eltűnt. Az a néhány berendezés, amely megmaradt s általunk is ismert, ha Gömör Károly gyógyszerházához hasonlítva nem is oly fényes, de letagadhatatlanul biznyságát nyújtja annak, hogy a régi Buda és Pest lakosai örömmel és szeretettel áldoztak a nemesebb bútorművészet céljaira.

Különösebb figyelmet érdemel e szempontból a belvárosi »Nagy Kristóf« patika. E gyógyszerházat Schwachhoffer Ignác, a Király-utcai »Szentlélek« patika első tulajdonosa s a már fentebb ismertetett régebbi bútorzat készítettője alapította az általa épített Nagy Kristóf-féle házban, melyről a hasonnevű tér is nevét nyerte.¹⁵³⁾ Mai berendezése valószínűen Bregárd János Imre tulajdonos idejéből való az 1830-as évekből. A gazdag intarziával ékesített topolya-borítású polcok, szekrények és pultok stílusa Steindl Ferenc pesti asztalosműhelyére utal. Bregárd János Imre, aki 1810—1841-ig élvezte a patika tulajdonjogát, Bauer Mihály pesti szobrásszal egy darab kőből kifaragattatta Szent Kristóf alakját, melyet a lerombolt »régi kép« helyére 1833 november 29-én állítottak fel.¹⁵⁴⁾ E szobor később a Központi Városház udvarára, a patikának a század közepéről származó, feketére mázolt, falapokból álló, domború olomdísztárgyakkal, aranyozott falfaragásokkal s Nagy Kristóf alakjával ékesített neobarokk portálja pedig a Székesfővárosi Történeti Múzeumba került.¹⁵⁵⁾ A Kristóf-patika berendezésével együtt 1914-ben a Váci-utca-ba költözött, ahol új, módosult felállításban ma is található.¹⁵⁶⁾

Valamivel korábbi keletkezésű a »Szent István Királyhoz« címzett patika-interieur (ma Lipótvárosi gyógyszerház), melynek nemes egyszerűségű, cseresznyefarobítású, beépített bútorzata és Thán Mór által festett, Szent Istvánt ábrázoló képe a fő értékei.¹⁵⁷⁾ E gyógyszerházat 1803-ban alapította Meixner János. 1929-től mai helyén található a gróf Tisza István-utca 7. sz. házban.¹⁵⁸⁾ Mint e példából is kitűnik, gyógyszerházaink tulajdonosai sokszor fordultak jónevű művészeinkhez, ha üzletük belső vagy külső díszítéséről volt szó. A már tárgyalt és említett Dunaiszky-féle Király-utcai és a Salvator-gyógyszertár számára készített szoborművek, Bauer Mihály Nagy Kristófja

és Thán Mór Szent Istvánja után Barabás Miklós is készített 1865-ben a nádorispánról egy képet Wagner Dániel patikája számára.¹⁵⁹⁾ E díszeken kívül nagy gondot fordítottak a patika polcain álló művészi kivitelű üvegek, palackok, porcellán-, fajáns- és keménycserép-edények nemesebb kivitelű darabjaira is. E felszerelési tárgyakból nem egy van ma is e régi gyógyszerházak birtokában, de kétségtelen helyi eredetüknél fogva számunkra talán azok a fajánszedények a legbecsesebbek, melyek a XVIII. századtól kezdve készültek Kuny Domokos budai gyárában.¹⁶⁰⁾

E minden részletükben művészi ízléssel berendezett és felszerelt régi pestbudai patika-interieurök valóban méltók lehettek a palatinus-i kor fejlődő fővárosához és büszkén illeszkedhettek be a város művészi képébe. Az előkelőség szellemét sugárzó új palotasorok homlokai mögött ezen üzleti célt szolgáló helyiségeken kívül a köz- és magánélet számos oly interieur-alkotása jött létre e korban, melyekkel a patikáknak rendeltetési célja nem is, de a művészet, a stílus, adott esetben a tervező mester személye közös volt. Különösképpen Pollack Mihályra célunk itt, aki reprezentatív és mégis intimhatású remek interieurjeivel megindítója volt az empire Buda és Pest belsőtér-művészetének. Pollack, megannyi magán- és középület megteremtője, hosszú sorát alkotta meg az előcsarnokoknak, lépcsőházaknak s termeknek a fővárosban és vidéki kastélyokban egyaránt, hol a belső kiképzés változatos eszközeivel, a formák, árnyak és fények gazdag játékával a magyar klasszicizmus örökbecsű kincseit teremtette meg. A Nádor-utcai volt Festetics-palota kerek emeleti termében más eszközökkel variálja a gróf Sándor Móric-, ma miniszterelnökségi palota Kerek-Szalónjának bájos témáját; a régi Vigadó pompás megjelenésű és ínyes hangulati hatásokkal komponált interieurjeiben tudása, művészeete legjavát adja a főváros, — a Múzeum fennkölt palotájában a nemzet számára. Ezekről eltérő, éppen ezért Pollack művészeete szempontjából annál érdekesebb a »Szentlélek« patika interieurje, mely amazoknál arányaiban kisebbeszerű, de művészi megjelenésében velük egyenlő értékkel bíró magyar művészeetei emlék. Hatása nemcsak a tárgyalt többi patikai berendezésre, de az e korban készült hasonló műbútorberendezésekre, akár közvetlen volt az, akár csak ösztönző, kétségtelenül fennállhatott. Ilyen szellemben készült a várbeli Szentháromság-utcai Ruszwurm- és a Fő-utcai 34. sz. házban állott Friedl-féle cukrászdák empire berendezése is.¹⁶¹⁾ Míg ezek a helyiségek csak egyik részletét oldják meg a rendelkezésükre álló eszközökkel, a »Szentlélek« patika a szó igazi értelmében valóságos interieur ad, terének teljes és egységes kompozíciójával. Becsülhetjük Rosznagel Márton asztalosmester tudását, gyönyörködtethetnek Dunaiszky Lőrinc bájos domborműveit, de csodálatra bennünket Pollack Mihály zsenije ragad, ki mindezt művészeetevel egységbe fogta.

A Király-utcai ötnegyedszázados interieur maga beszél szépségéről, s a levéltár megszólaltatott kútfői¹⁶²⁾ e beszédet történeté formálják. Egy régi pesti patika élete elevenedik meg előttünk még ma is kitalálható alakban. Még áll ma is Gömör Károly pesti gyógyszerész patika-háza, ha megváltozott, otrombán elferdített alakban is, de Pollack rajzaiból rekonstruálható képét érdemes feladat lenne felidézni. Vajha e régi s egyetlen még fellelhető pesti patika-ház egykor régi szépségében helyreállíthatnánk,

»vízpincé«-jével és »növénypadlás«-ával egyetemben, laboratóriumában régi patika-eszközök gyűjteményével, utcai bolthelyiségeiben a pusztulástól még megmenthető régi pesti gyógyszerárak interieurjeivel, hogy így fel-támadva tanuskodhatnék Budapest gazdag és tiszteletreméltó multjáról.

Voit Pál

JEGYZETEK.

¹⁾ A nyugati Felvidéken dolgozó kiváló olasz stukkómesterekről megemlé-kezik Hekler Antal »A magyar művészet története« c. könyvében. A refektórium berendezésére vonatkozóan Schoen Arnold publikálása nyomán kísérlet történhet-nék Tausch Kristóf festő, építő és tervező, Bader József festő s különösen Simkó György asztalos rendtagok nevét a bútortzat és a hozzájuk tartozó festmények mestereivel kapcsolatba hozni. Ld Schoen Arnold: 18. századbéli képző-és iparművész jezsuita fráterek. Történetírás I. évf. 3. sz. 1937. 277—293. lap.

²⁾ Péhm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zala-egerszeg 1934. 381. l. Ld Szmrecsányi Miklós: Eger és környéke részletes kalauza 1925.

³⁾ Barbantini: Ca'Rezzonico. Venezia 1936. — Vacquier: Le Style Empire. Paris 1911. 10. l. és 27. t.

⁴⁾ Sluyterman: Alte Innenräume in Belgien. Leipzig 1913. 9. l. 30. t. — Az interieur és a művészi belső kiképzés modern tudományos és módszeres publi-kálásának ragyogó példáját látjuk Heinrich Kreisler »Die Ausstattung der mark-gräflichen Wohn- und Festräume in der Ansbacher Residenz« c. művében. Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft. Berlin 1939. Band 6. Heft 1. 50—86. l.

⁵⁾ Linzbauer Xaver Ferenc: A Magyar korona országainak nemzetközi egészségügye. Pest 1868.

⁶⁾ Dr. Sztankai István: A gyógyszerészetre és a budapesti gyógyszerárakra vonatkozó adatok. Budapest 1935. 27. l.

⁷⁾ Ld u. o.

⁸⁾ Salamon Ferenc: Budapest története. III. köt. — Takáts Sándor »A magyar patika« (Századok 1907. 332—343. l.) c. cikkében kétségbe vonja, hogy a XVII. század végéig Magyarországon gyógyszerár létezett volna. Szerinte a »patika« szó bolthelyiséget jelent, melyben bármilyen kereskedés lehetett. Takáts a kolostori, ill. rendi gyógyszerárak létezését sem veszi tudomásul.

⁹⁾ Magyar Iparművészet 1910. 35. l. és 1911. 37. 251. l.

¹⁰⁾ Ma a gyógyszerár mint 18. századból való interieur van kiállítva a múzeumban, bár a felállítás alkalmával róla írt cikkek 1681-ben készültek és a múzeumi leltári cédulák 17. századnak mondják. A későbbi megállapítást, mely a bútortzatot 18. századnak nevezi, egyrészt a nálunk szokásos egyszáza-dos hátraértékelési elmélet hatásának, másrészt a későbbi kiegészítések zavaró körülményeinek tudhatjuk be. Ismerve a jezsuita szerzetesrend hallatlan pompa-szeretétét, fogékonyságát, alkotó kedvét és vezetőszeretét a 17. században nem-csak külföldön, hanem Magyarországon is, hajlandók vagyunk az eredeti megállá-pításoknak hitelt adni. Annál is inkább foglalhatunk állást a gyógyszerárberen-dezés 17. századi keletkezése mellett, mert Schoen Arnold már idézett cikkében közreadta a magyarországi jezsuitarendi asztalosok névsorát, s ott a 18. század-ból csak két rendtagot említ: Kunelt (Kinéld, Künelt) Vencelt és Steidtnert (Steidner) Józsefet, kiknek 1741., illetve 1742—1744. évi kőszegi működése már semmi-képen sem hozható kapcsolatba a bútortzat szerzőségével.

¹¹⁾ Itt óhajtjuk egy esetleges új felállítás számára megjegyezni, hogy a múzeumban való végleges elhelyezés alkalmával részben a helyszűke, részben mérési

hiba folytán a bútortzat egyrészt jelentéktelenül megcsönkölt, másrészt az ere-detíról másolt mennyezet magasságának sajnálatos megrövidítése a boltívek és a bútortzatok összhangja között esztétikailag diszharmonikus átvágásokat eredményezett.

¹²⁾ Ezen ágaskodó vörösmárvány oroszlanos asztalok ábrázolásai mint keret-emblémák díszítik az akkoron Nikolaus Schwartz birtokában lévő »Arany Sas« (a mai várbeli »Városi«) gyógyszerárak Buda városához 1771. évben benyújtott számláját. Ld Sztankai id. művének első műmellékletét.

¹³⁾ Csányi Károly: Székesfehérvár iparművészeti emlékei. Magyar Művészet. VI. évf. 1930. 489. és 494. l., valamint Say Géza: A barokk Székesfehérvár. Officina. 13. l. 15. t.

¹⁴⁾ A bútortzat mesterének meghatározásánál Schoen Arnold id. m. alapján, amennyiben itt is a valószínű rendi asztalos működését tételezzük fel, Koller János arcularius 1761—1762. évi székesfehérvári működését vehetnők kiindulásul.

¹⁵⁾ Az ország területén remélhetően és feltételezhetően több eddig ismeret-lenül lappangó emlék van.

¹⁶⁾ Ecsedi István: Debreceni képeskönyv. Budapest é. n. 50., 59., 95. és 96. lapok.

¹⁷⁾ Erre és a mult század eleji egri bútorművészet viszonyaira vonatkozóan ld Voit Pál: Az egri főszékesegyház. Eger 1934, és Voit Pál: A művészeti és ipari oktatás multjából. Magyar Iparművészet XXXIX. 9—10. sz.

¹⁸⁾ A Király-utcai, »Szentlélek«-ről nevezett, közismerten »Török«-patika beren-dezése irodalmunkban a legutóbbi időig megemlíttve sem volt. 1937 június 25-én a Szentlélek Gyógyszerár Rt. Török Patika beadvánnyal fordult az Iparművészeti Múzeumhoz berendezésének szakértése tárgyában. A Múzeum megtekintette a bútortzatot és a faragványokat és erről 1937 július 9-én szakvéleményt adott (műz. iktatási szám 66/1937.), valamint felhívta a Székesfővárosi Múzeum vezetőségének a figyelmét arra, hogy a gyógyszerár belső raktárhelyiségében egy 18. századból származó berendezés is van. Ennek eredményeképpen a bútortzatot 196 régi patika-edényvel együtt a Székesfővárosi Múzeum vezetőségének bölcs előrelátása és a tulajdonosok megértése az újonnan felállítandó budapesti Történeti Múzeum gyűjte-ményének juttatta. Az 1813-ból Dunaiszky Lőrincitől származó két domborműnek fényképét Horváth Henrik »Budapest Művészeti Emlékei« című művében közreadta.

¹⁹⁾ Sztankai: id. m. 203. l.

²⁰⁾ Szföv. Ltár pesti tanácsi iratok 13.352/1853. sz.

²¹⁾ Schmall Lajos: Adalékok Budapest Székesfőváros Történetéhez. II. 165. l.

²²⁾ A Szföv. Ltár gyógyszerár-nyilvántartó könyvének a »Szentlélek« gyógy-szertárra vonatkozó lapja.

²³⁾ Ld 20. sz. jegyz.

²⁴⁾ Sztankai szerint a gyógyszerár első elnevezése »Arany Oroszlán« volt, amennyiben az 1788. évi patikavizsgálatról szóló feljegyzésekben, mint »... die Schwachhofferische zum Goldenen Löwen in der Königsgasse der Theresienstadt...« szerepel. O. L. Helyt. Depart. San. 1788. év 8 fons. 38. pos.

²⁵⁾ Ld 22. sz. jegyz.

²⁶⁾ Sztankai id. m. 185—186. l.

²⁷⁾ Ld 18. sz. jegyz.

²⁸⁾ Sztankai id. m. 203. l. Szföv. Ltár Int. a. m. 5373. sz.; Int. a. m. 304., Miss. a. m. 5986. sz. és pesti 14.794/1855. sz.

²⁹⁾ A Szföv. Ltár gyógyszerár-nyilvántartó könyve. Von. lap.

³⁰⁾ U. o.

³¹⁾ Adressbuch der Stadt Pest auf das Jahr 1803. 129—130. lap.

³²⁾ Schmall id. m. 165. l. és a Szföv. Ltár gyógyszerár-nyilvántartó könyvé-nek von. lapja.

³³⁾ Gömör Károly születésének pontosabb adataira és rokonságának fel-

derítésére vonatkozóan a győri Ág. Evang. Egyházhoz, majd a győrújvárosi Plébániához intézett megkeresésünk nem vezetett eredményre. Erre vonatkozólag ezért a pesti Evang. Egyház halotti anyakönyvére, genealógiai munkákra és a Szföv. Ltár Test. a. n. 3976. számú irataira támaszkodunk.

³⁴⁾ Géza Csergheő: Wappenbuch des Adels von Ungarn. Nürnberg 1891—92. 202. l. és özv. Gömör Károlyné levele Pest város tanácsához Test. a. n. 3976. a Szföv. Ltárban.

³⁵⁾ Nagy Iván: Magyarország családai. V. köt. 435—436., valamint Komoróczy Miklós: Magyarország Vármegyéi és Városai. Gömör-Kishont Vármegye 1910. 93., 376. és 646. l.

³⁶⁾ Gömör Dávid fivére, János, 1770-ben Lehenyén birtokos. Egy másik János 1822-ben Nápolyban mint cs. százados állomásozott, ennek fia Gusztáv, hadtörténéti. A harmadik ismert Gömör János 1910-ben Serké-ben birtokos. A család egyik ága Ausztriába származott ki. Komoróczy, Nagy és Csergheő id. m.

³⁷⁾ Szföv. Ltár gyógyszer-tár-nyilvántartó könyve von. lap.

³⁸⁾ U. o.

³⁹⁾ Matricula Civium Pestliensium. Ab anno 1687—1815. 552. l. Pesti Tanács Jegyzőkönyv 1804 augusztus hó, a Szföv. Ltárban.

⁴⁰⁾ Szföv. Ltár. Telekírási jegyzőkönyvek 1809 januártól 1817 decemberig. 159. l.

⁴¹⁾ U. o.

⁴²⁾ U. o. 288. l.

⁴³⁾ Szföv. Ltár. Pest városi telekkönyvek. Terézváros I. 1432—1376. és Test. a. n. 3976.

⁴⁴⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 760.

⁴⁵⁾ U. o.

⁴⁶⁾ U. o. Bierbauer Virgil: Pesti építőmesterek munkássága 1809—1847. c. cikkének a pesti építőmesterek munkásságát feltüntető kimutatásából Polláck ezen építkezése teljességgel kimaradt. E telken egy Grossinger számára Hild József által épített kétemeletes ház van mind itt, mind a mellékelt térképen feltüntetve. Ld Tanulmányok Budapest multjából. I. 1932. 76—98. l.

⁴⁷⁾ Sztankai id. m. 37—43. lap.

⁴⁸⁾ Bierbauer id. m. A szóbanforgó ház még 1892-ben Leyritz Károly, Gömör unokájának tulajdonában volt.

⁴⁹⁾ Sztankai id. m. 204. l. A telekkönyvi adatok és a helyrajzi számok alapján levont azon megállapításban, hogy a régi ingatlan a maival azonos, dr. Kovács Lajos levéltárnok úr volt szíves segítségemre lenni. — A kézirat 1938-ban záratott le.

⁵⁰⁾ Schoen Arnold: A pesti Deák-téri evangélikus templom. Budapest 1939. 5., 6., 9. és 10. l.

⁵¹⁾ Szföv. Ltár gyógyszer-tár-nyilvántartó könyve. Von. lap.

⁵²⁾ U. o.

⁵³⁾ Siklóssy László: A polgári erkölcs. 1923. 64. l.

⁵⁴⁾ Sztankai: id. m. 29. l.

⁵⁵⁾ Schmall: id. m. I. köt. 146. l.

⁵⁶⁾ Adressbuch der königlichen Frey-Stadt Pest 1815. 106—107. l.

⁵⁷⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 1643.

⁵⁸⁾ Schmall: id. m. A városliget története. II. köt. 117. és 372. l.

⁵⁹⁾ A Gömör-kódex címlapján Mátray Gábor volt múzeumi igazgató keze-írásával öt sorban ez olvasható: »Bibliothecae Regni Szechenyianae die 30. Aprilis 1821. donavit Carolus Gömör Pharmaciae iurat. et examinatus Magister Pestiensis.« A kódexet közreadta Volf György az Akadémiai Nyelvenléktár XI. kötetében 1882. Ld Komoróczy Miklós id. m. 37. l. Volf György id. m. XXIII. és XVII. l. és Pallas Nagy Lexikon. 8. köt. 150. l.

⁶⁰⁾ Horváth István: Tud. Gyűjt. 1835. X. köt. 104. l.

⁶¹⁾ Komoróczy id. m. 376. l. Ugyanó itt polgárőrségi századosnak nevezi Gömörtyt. E tévedés a »százas polgári tanács« elnevezés félreértéséből származik.

⁶²⁾ Dorffinger: Wegweiser für Fremde und Einheimische durch die Königl. Ung. Frey-Stadt Pesth. 1827.

⁶³⁾ U. o. — Egy 1822-ben közreadott statisztika a kézi patikákon kívül 254 gyógyszer-tárat számlál össze. E számhoz még 1823-ban új adatok alapján 11 gyógyszer-tár járul, úgyhogy a magyarországi patikák száma ez időben 265-re tehető. Ld Csaplovits János: A Magyar Ország patikákról. Tud. Gyűjt. 1822. II. köt. 79. l., valamint az 1823. évben ugyanitt megjelent javítások. Dr. Romhányi Gyula úr szíves közlése.

⁶⁴⁾ Szföv. Ltár. Test. a. n. 3976.

⁶⁵⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5361. és 11.055.

⁶⁶⁾ Lechner Jenő: A magyar nemzeti múzeum épülete. 34. l.

⁶⁷⁾ Pesti Evang. Egyház halotti anyakönyve I. köt. 1837—1885. 13. l.

⁶⁸⁾ Szföv. Ltár. Test. a. n. 3976.

⁶⁹⁾ Szföv. Ltár gyógyszer-tár-nyilvántartó könyve. Von. lap.

⁷⁰⁾ U. o.

⁷¹⁾ Appel Károly úr szíves közlése.

⁷²⁾ Ráth György: Az Iparművészet Könyve II. A bútorművesség emlékei Magyarországon. Írta: dr. Éber László 494—499. l.

⁷³⁾ A régi Buda és Pest Iparművészetének kiállítása. Leíró Lajstrom. Budapest 1935. 5., 51., 52. l.

⁷⁴⁾ Czako Elemér: Biedermayer. Magyar Iparművészet XIV. 1911. 329—48. l. és A biedermayer kérdéshez megjegyzés. Magyar Iparművészet XIV. 1911. 386. l.

⁷⁵⁾ Siklóssy László: Régi pest-budai asztalosmesterek. Magyar Iparművészet XXV. 1922. 9—14. l. Siklóssy idézett cikkének sajnálatos fogyatékosága, hogy kutatásainak forrásait nagyrészt nem jelöli meg.

⁷⁶⁾ Új és tudományos módszerekkel készült értekezésben mutatott példát Bauernfeind nagyszabeni műasztalos műveinek bemutatásával Julius Bilz. E mű azért is érdekel bennünket közelebbről, mert Bauernfeind műveiből mintegy 5 db Budapest, az Iparművészeti Múzeumban van kiállítva. Ld Dr. Julius Bilz: Kunstschler Johann Bauernfeind und seine Arbeiten. Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum. Hermannstadt 1938. 18—25. l.

⁷⁷⁾ Siklóssy id. m.

⁷⁸⁾ A készlet egy részét a bútortart egykori számlájával a Székesfővárosi Történelmi Múzeum 1937-ben megvásárolta.

⁷⁹⁾ Ld Éber L. és Siklóssy L. id. cikkeit, valamint Layer Károly: A régi Buda és Pest iparművészete. Magyar Iparművészet. XXXVIII. 1935. 151. l.

⁸⁰⁾ Ld az 12. lapon.

⁸¹⁾ A Györből Pestre származó Bernthaler asztalos-nemzetség okmányai Bernthaler Frigyes úr birtokában vannak. Az említett írószekrényt a rávonatkozó szabadítólevéllel együtt az Iparművészeti Múzeum kezdeményezésére a Székesfővárosi Történelmi Múzeum 1938-ban megvásárolta.

⁸²⁾ A neogótika divatjának magyarországi elterjedésére már közreadtunk adatokat. Ld Joó János egri rajztanár Magyar Athenaeuma. Tanulmány a művészeti és ipari oktatás multjából.

⁸³⁾ Rosznagel Márton nevének írásmódjára nézve szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy bár a »Szentlélek« gyógyszer-tár Dunaiszky által faragott szignatúrája »Rosznagel«-t, az egykorú iratok pedig a legkülönbözőbb ortográfiát tüntetik fel, mégis mesterünknek saját kezétől származó, kérvényein, költségvetéseim s más iratain található névalírásait vesszük alapul és nevét mi is »Rosznagel«-nek írjuk.

⁸⁴⁾ Szföv. Ltár. Rel. a. m. 7181.

⁸⁵⁾ Szföv. Ltár. u. o. A megvásárolandó mesterremekről az iratok mint »Architektur-Modellen, zur Erlehnung der Studierenden Jugend in der Königl. Zeichnungs-Schule« emlékeznek meg.

⁸⁶⁾ Voit: id. m.

⁸⁷⁾ A Székesfővárosi Iparrajziskola jubiláris kiállítása. 1938.

⁸⁸⁾ Ld 44. jegyz.

⁸⁹⁾ Ld 51. jegyz.

⁹⁰⁾ Adressbuch der königl. Frey-Stadt Pesth 1815. 190. I. és Siklóssy id. m. 11. I.

⁹¹⁾ Szföv. Ltár. Matricula Civium Pesthiensium II. Anno 1816—1848. 38. I.

⁹²⁾ Szföv. Ltár. Pesti telekátírási jegyzőkönyvek 47. sz. 264., 265. I., valamint Test. a. n. 4998. és Dorffinger: Wegweiser... 1827.

⁹³⁾ Kovács Lajos: A régi pesti Vigadó építésének előzményei. Tanulmányok Budapest multjából. III. 1934. 62—90. I.

⁹⁴⁾ Bierbauer Virgil: A régi pesti Vigadó építéstörténete. U. o. 91—104. I.

⁹⁵⁾ Zofcsák József pesti asztalosmester 1827-ben mint »Modelltschler« szerepel és a Terézváros 532. sz. házában van műhelye (Dorffinger: Wegweiser... 1827. 508. I.); 1842-ben a pesti Iparműkiállításán fából készült vasúti lokomotív- és lúd-mintákat állít ki (Siklóssy id. m. 12. I.); 1847-ben az Üllői-út 5. számú házában lakik. A Vigadó munkálataira benyújtott költségvetésének összege 45.601 forint.

⁹⁶⁾ Guth Vince, aki 1815-ben a Terézvárosban 333. szám alatt működött (Adressbuch der königl. Frey-Stadt Pesth 1815. 190. I.), és Alter József pesti asztalosok közösen benyújtott költségvetésének összege 37.550 forint.

⁹⁷⁾ Jackwitz Kristóf pesti asztalos benyújtott költségvetésének összege 44.226 forint.

⁹⁸⁾ Schindler Mátyás pesti asztalos 1803-ban a Fő-utca (Hauptstrasse) 592. sz. házában (Adressbuch der Stadt Pest auf das Jahr 1803. 191. I.) és 1827-ben a Belváros 642. sz. házában lakott (Dorffinger: Wegweiser... 1827. 508. I.); benyújtott költségvetésének összege 43.573 forint. Szerződést kötött: Pest 1830 július 30-án.

⁹⁹⁾ Rosznagel Márton benyújtott költségvetésének összege 38.200 forint.

¹⁰⁰⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 4956. A költségvetések darabról-darabra veszik az elkészítendő munkákat. Így az előcsarnok, a földszint, az emeletek, valamint külön-külön a cukrászda, a kávéház és étteremek ajtóit, ablakait és egyéb belső épülettartozékokat. Az elkészítendő daraboknál külön-külön hivatkoznak a mellékelt mintarajzokra, melyeknek pontos szemellett-tartásával fogják munkájukat végezni.

¹⁰¹⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 4956.

¹⁰²⁾ Bierbauer: id. m.

¹⁰³⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5024.

¹⁰⁴⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5024., valamint a pesti Szépítési Bizottság jegyzőkönyvei.

¹⁰⁵⁾ Szföv. Ltár. u. o.

¹⁰⁶⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5161.

¹⁰⁷⁾ Szföv. Ltár. u. o.

¹⁰⁸⁾ Szföv. Ltár. Verschönerungs Commissions Prothocoll. Pest 20. Merz 1831. VII. Sitzung 252. és 258.

¹⁰⁹⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5161.

¹¹⁰⁾ Szföv. Ltár. Verschönerungs Commissions Prothocoll. XIV. Sitzung. Pesth 12 Juny 1831., 596. és 600.

¹¹¹⁾ Szföv. Ltár. u. o. XVIII. Sitzung. Pesth. 24. July 1831. 791.

¹¹²⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5161. »Specification der noch fehlenden Tischlerarbeit an dem Reduten Gebäude vom Herren Rosznagel.« A II. emeleten a karzaton és annak előterében látható, máig fennmaradt, szép mustrajú parketta-borítás Rosznagel Márton munkája.

¹¹³⁾ Szföv. Ltár. Verschönerungs Commissions Prothocoll. XXX. Sitzung. Pesth 27. November 1831. 1190.

¹¹⁴⁾ Szföv. Ltár. U. o. VI. Sitzung. Pesth 23. Febr. 1832. 209.

¹¹⁵⁾ Bierbauer Virgil: A régi pesti Vigadó építéstörténete. Tanulmányok Budapest multjából III. köt. 1934. 97. I.

¹¹⁶⁾ Steindl Ferenc pesti asztalosmester, Steindl János fia, 1826-ban pesti polgár; 1827-ben a Terézvárosban Molnár-utca 160. sz. alatt volt műhelye egy ideig Pallády Ferencsel együtt, 1831-ben már a Mária Dorottya-u. 13. sz. házában találjuk raktárát, az 1842. évi Iparműkiállítás idején Király-utca 830. szám alatt (Siklóssy id. m.), 1847-ben ugyanott volt műhelye (Pester und Ofner Wegweiser 1847.). Benyújtott költségvetésének összege 7289 forint.

¹¹⁷⁾ Pallády Ferenc pesti asztalosmester 1815-ben a Terézváros 238. sz. alatt (Adressbuch der königl. Frey-Stadt Pesth 1815. 190. I.), 1827-ben az Országút (Landstrasse) 1. sz. alatt működött és a Mária Dorottya-utcában Steindllel közös raktára volt (Dorffinger: Wegweiser... 1827. 400. és 506. I.). 1842-ben az Iparműkiállításra készít egy keretvasztalt lehajtható lappal. (Siklóssy id. m.) 1847-ben a Váci-utcában találjuk (Pester und Ofner Wegweiser 1847.). Benyújtott költségvetésének összege 7596 forint.

¹¹⁸⁾ Ld 96. jegyz. Benyújtott költségvetésének összege 7259 forint.

¹¹⁹⁾ Hickade Antal pesti asztalosmester 1815-ben a Terézváros 320. sz. házában (Adressbuch der königl. Frey-Stadt Pest 1815. 190. I.), 1827-ben a Belváros 121. sz. házában működik (Dorffinger: Wegweiser... 1827. 506. I.). Benyújtott költségvetésének összege 6872 forint.

¹²⁰⁾ Coffin Károly pesti kárpitos és bútorkereskedő, 1827-ben műhelye a Terézváros 356-os számú házában, raktára a Lipótvárosban a Nagyhíd-u. 1. sz. alatt a Színház-épületben (Dorffinger: Wegweiser... 1827. 400. és 479. I.), 1842-ben még ugyanott, amikor is a pesti Iparműkiállításán szerepelt. (Siklóssy id. m.) Coffin Károly a Vigadó bútortáának kárpitos munkáit végezte. Polláck kívánságára a »Credenzaal« 116 székét és ottománjait kék helyett virágos mintájú cseresznyevörös moiré-selyemmel kárpitozzák. Coffin benyújtott költségvetésének összege 3300 forint.

¹²¹⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5394.; u. o. Pallády Ferenc szerződése 1832 április 15-én 2922 és Steindl Ferencé 3316 bécsi értékű forint összeggel. A munkát tehát körülbelül megfelelték közöttük. Ugyane csomóban Steindl Ferenc 1832 szeptember 7-én és Guth Vince 1832 szeptember 18-án kelt költségvetései a cukrászda díszes asztalaihoz. (Ld Bierbauer id. m. 97. I.)

¹²²⁾ Ld 78. jegyz. és szöveg.

¹²³⁾ Ld 96. és 117. jegyz.

¹²⁴⁾ Szföv. Ltár. Verschönerungs Commissions Prothocoll. Pesth, 27. November 1831. XXX. Sitzung. 1196.

¹²⁵⁾ Szföv. Ltár. U. o. Pesth 10. May 1832. XV. Sitzung 506.

¹²⁶⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 5044. és Verschönerungs Commissions Prothocoll. Pesth, 27. May 1832. XVI. Sitzung. 528.

¹²⁷⁾ Szföv. Ltár. U. o. Pesth, Juny. 11. 1832. XVII. Sitzung.

¹²⁸⁾ Szföv. Ltár. U. o. Pesth, 4. November, 1832. XXVIII. Sitzung, valamint Pesth, 20. Ján. 1833. II. Sitzung 103.

¹²⁹⁾ Szföv. Ltár. Pesti telekátírási jegyzőkönyvek 1831 januártól 1834 áprilisig. 47. sz. 264—265. I.

¹³⁰⁾ Szföv. Ltár. U. o. és Pestvárosi telekkönyvek. Józsefváros I. Fünf Lerchengasse 1488. (Régi szám: 1323.)

¹³¹⁾ Szföv. Ltár. Verschönerungs Commissions Prothocoll. Pesth, den 21 Juli 1833. XIV. Sitzung 578.

¹³²⁾ Bierbauer Virgil: Pesti építőmesterek munkássága 1809—1847. Tanulmányok Budapest multjából. I. 88. I.

¹³³⁾ Szföv. Ltár. Sz. B. 8099.

- ¹³⁴⁾ Szfőv. Ltár. Test. a. n. 4998. »Beeslevél. A' Józsefvárosi 5. pacsirta-utcában 1488. sz. alatt fekvő, s Rosnagel Márton úrnak egyedüli nevére írott földszintes ház iránt.« A ház ekkor tízlakásos, összesen 15 szobából és 10 konyhából és a tulajdonos 4 szobás 1 konyhás lakásából és »3 osztályú nagy asztalosműhelyéből« állott.
- ¹³⁵⁾ Ezúton igazítjuk helyre Bierbauer (Ld 131. sz. jegyz.) idevonatkozó adatait.
- ¹³⁶⁾ Pester und Ofner Wegweiser 1847. »Martin Rosnagel Fünf Lerchengasse 1488.« 153. l.
- ¹³⁷⁾ Szfőv. Ltár. Test. a. n. 6056. »M. R.« monogrammos fekete pecsétekkel lezárva.
- ¹³⁸⁾ Matricula Defunctorum 1857. Ecclesiae Parochialis Pestiensis ad S. Josephum. 124. l.
- ¹³⁹⁾ Dunaiszky Lőrinczel számos szakember foglalkozott, s hatalmas szobrászüzemének termékeit, amelyek az egész országban piacra találtak, a műtörténeti kutatás új meg új ismeretlen emlékekkel szaporítja.
- ¹⁴⁰⁾ Szendrei-Szentiványi: Magyar Képzőművészek Lexikona. 1915. 405—406. l.
- ¹⁴¹⁾ Kenczler Hugó: Dunaiszky Lőrincz. Művészet 1908. 341—345.
- ¹⁴²⁾ A bizonyítvány az Orsz. Szépművészeti Múzeum irattárában több Dunaiszky Lőrincze vonatkozó irattal és a művész 1819-től vezetett üzleti könyvével együtt.
- ¹⁴³⁾ Schoen Arnold 50. sz. jegyz. alatt id. művéből.
- ¹⁴⁴⁾ U. a.: Prixner és a Mondolat. Múbarát. 1921. 248—252. l.
- ¹⁴⁵⁾ U. a.: A Budapest-terézvárosi róm. kat. plébániatemplom. Történetírás. Bp. 1938. 203. l.
- ¹⁴⁶⁾ U. a.: A Budapest-krisztinavárosi plébániatemplom. Történetírás. Bp. 1937. A szerző a Krisztinavárosi templomnak Dunaiszky által faragott Szt. Teréz-, Szt. Klára-, Ker. Szt. János- és Szt. Jeromos-szobrai az 1811—1815 közötti évekre teszi. Tekintettel arra, hogy közelebbi támpontok nem határozzák meg a keletkezés pontos idejét, egyelőre e műveket nem vesszük figyelembe a mester 1813 előtti munkásságának tárgyalásánál.
- ¹⁴⁷⁾ Horváth Henrik: Budapest Művészeti Emlékei. Bp. 1938. 92. l.
- ¹⁴⁸⁾ Dunaiszky későbbi munkásságához tartozik bár, mégis mint patikával kapcsolatos művészeti emléket megemlítjük, hogy az ő kezétől származik a Rákóczi-út és a Sip-utca sarkán álló Salvator-gyógyszertár fölött cégériül alkalmazott »Salvator« 1828-ból (ld Szendrei-Szentiványi id. m. 405.), valamint az ugyane gyógyszertárban levő Aesculapius kirakatszobor (dr. Mihalik Sándor úr szíves szóbeli közlése).
- ¹⁴⁹⁾ Eddig mint ismeretlen szerző műve szerepelt, de kétségkívül e mester kezétől származik és a Szentlélek gyógyszertár »Vegetészet« c. reliefjének közvetlen rokonságát mutatja az a két félkörös mezőbe komponált dombormű (Ld Műemlékek Országos Bizottsága fényképgyűjt. Budapest VI. 7318. sz.), mely egykor a Hajós-utca egyik házába befalazva, s tárgyából következtethetően egy kovácsműhely bejárata fölött állhatott. A kovácsműhelyben s annak szerszámaival tevékenykedő puttók játszi kedvessége, a kompozíció megfogalmazása, de különösen a felületek meleg, érzéstartó mintázása, s a lábfejek és száruk találkozásánál adódó anatómiai érdekesség határozottan Dunaiszky műgyakorlatára vall.
- ¹⁵⁰⁾ Májig ismeretlen adatként megemlíthetjük, hogy Dunaiszky Lőrinc háza a Fekete Sas-utcában állott, melyet 1818 február 19-én íratott nevére. (Szfőv. Ltár Pest-városi telekkönyvek. Terézváros II. 33. l.) Műveinek gyarapításául feljegyezzük, hogy az ő műhelyéből származónak tartjuk azt az eddig ismeretlen Neptun-kutat, melyet 1831-ben az orosházi ev. templom orgonája figurális díszítésének alkalmából rendelhetek meg nála és amelyet 1935-ig, az orosházi városi »Alföld«-szálloda átalakításáig, annak udvarán láttunk.
- ¹⁵¹⁾ Lehetséges, hogy e boltozatot ornamentális, esetleg figurális festészeti dísz is ékesítette. E szempontból a mennyezet műemléki vizsgálatra szorulna.
- ¹⁵²⁾ Schmall: id. m. 162—171. l.

- ¹⁵³⁾ Schmall: id. m. 166. l.
- ¹⁵⁴⁾ Schoen Arnold: Pesti cégérek. Múbarát 1921. 145—149. l.
- ¹⁵⁵⁾ A »Nagy Kristóf« gyógyszertár portálja kiállításra került 1935-ben az Iparművészeti Múzeumban. Ld a Régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása. Leíró lajstrom. Bp. 1935. 53. l.
- ¹⁵⁶⁾ Magyar Iparművészet. XXIV. évf. 1921. 1—3. sz. 65. l. képe 52. l.
- ¹⁵⁷⁾ Dr. Mihalik Sándor úr szíves közlése.
- ¹⁵⁸⁾ Sztankai: id. m. 194. l.
- ¹⁵⁹⁾ Schoen Arnold: előbb id. m.
- ¹⁶⁰⁾ A régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása. Leíró lajstrom. Bp. 1935. 39. és 42. l. E tárgyak Szablya Ferenc úr gyűjteményében. A 18. század enemű legkiválóbb emlékei azon fajánszedények, melyeket Telekesy István egri püspök (1699—1715.) saját címerével ellátva az egri jezsuiták gyógyszertára számára készíttetett Holicson. Egy-egy példánya a Magy. Tört. Múz. és az egri Érseki Egyházm. Múz. tulajdonában.
- ¹⁶¹⁾ Horváth Henrik: id. m. 58., 92. l. és CXI,VI t.
- ¹⁶²⁾ A Székesfővárosi Levéltárban végzett kutatásaimban dr. Bánrévy György alleveáltárnok úr értékes tanácsaival és hasznos útbaigazításával működött közre, kinek ezúton mondok hálás köszönetet.

A KÉPEK MAGYARÁZÓ JEGYZÉKE.

1. Polláck Mihály : Gömör Károly Király-utcai patikaházának homlokzati rajza 1812-ből. Székesfővárosi Levéltár, a pesti Szépitési Bizottság levéltára 760. sz.
2. Polláck Mihály : Gömör Károly Király-utcai patikaházának alaprajza 1812-ből. Székesfővárosi Levéltár, a pesti Szépitési Bizottság levéltára 760. sz.
3. A »Szentlélek«-gyógyszertár nyilvántartólappja a Székesfővárosi Levéltárban
4. Gömör Károly 1812-ben épült patikaházának mai alakja (Király-utca 12. sz.)
5. Polláck—Rosznagel—Dunaiszky : A »Szentlélek«-gyógyszertár interieurje. 1813
6. A Király-utcai »Szentlélek«-gyógyszertár részben aranyozott, diófaborítású bútornak részlete az »Orvostudomány«-domborművel
7. A Király-utcai »Szentlélek«-gyógyszertár részben aranyozott, diófaborítású bútornak részlete a »Vegyészet«-domborművel
8. Dunaiszky Lőrinc : »Aesculapius«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813.
9. Dunaiszky Lőrinc : »Hygieia«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813
10. Dunaiszky Lőrinc : »Gyógyszerészet«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813
11. Dunaiszky Lőrinc : »Vegyészet«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813
12. Dunaiszky Lőrinc : »Beteggyógyítás«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813
13. Dunaiszky Lőrinc : »Orvostudomány«. Aranyozott dombormű a »Szentlélek«-gyógyszertárban. 1813
14. A »Szentlélek«, akkor »Arany Oroszlán«-gyógyszertárnak 1786-ban Schwachhoffer Ignác által készített bútornak a Székesfővárosi Történeti Múzeumban
15. Az Élet géniusza a mesterek szignaturájával a »Szentlélek«-gyógyszertár domborműsorozatából

Eine alte Pester Apotheke

In Budapest, im Hause Király-gasse Nr. 12 befindet sich jene Apotheke zum »Heiligen Geist« benannt, welche durch die mit kunstvoll vergoldeten Reliefs gezielte Möblierung mit prächtigem Nussholzfurnier, ein recht harmonisches Intérieur bildet und sozusagen ein Kleinod der Pester klassizistischen Kunst aus der Zeit vom Anfange des XIX. Jahrhunderts darstellt. Wenn man nach dem Entstehen und dem Werdegang der Inneneinrichtungen von Apotheken forscht, muss festgestellt werden, dass — obwohl in Ungarn die Palais, Schlösser und Ordenshäuser eine reiche Anzahl der mit Stukkaturen, Paneels und prunkvollst gezielten Möbeln ausgestatteten schönen und schönsten Inneneinrichtungen in sich bergen und ebenso vom XVII. Jahrhundert angefangen auch die Geschäftslokale der Apotheken mit besonderer Sorgfalt und künstlerischem Sinn ausgestattet wurden — das Gebiet, wo solche wertvolle Überlieferungen auffindbar sind, bisher dennoch das meistvernachlässigteste Gebiet für kunsthistorische Forschung bedeutete. In der Reihe alter Apotheken-Einrichtungen steht jene der sogenannten »Köszegi-Patika« (Günser-Apotheke) an erster Stelle; nicht nur, weil die Einrichtung dieser Apotheke eine der ältesten ist, sondern auch, weil deren Möblierung eine der wertvollsten Schaffungen darstellt. Die aus massivem Eichenholz hergestellte Möblierung dieser Apotheke stammt aus dem Jahre 1681 und wurde für die Jesuiten angefertigt. Nach manchen Umgestaltungen gelangte diese Einrichtung in den Besitz der Abteilung für Kunstgewerbe des Ungarischen Historischen Museums (früher Muzeum für Kunstgewerbe), wo die Möblierung — die Einrichtungsart einer Apotheke nachahmend — aufgestellt ist und den Stolz der ganzen Ausstellung bildet. Ausser dieser Einrichtung finden wir in Székesfehérvár, Debrecen, Eger und in verschiedenen anderen Orten Apotheken-Möbel von künstlerischem Wert; in Budapest aber liefern die im Biedermeier-Stil gehaltenen Einrichtungen der Apotheken zum »Heiligen Stehpan« und zum »Heiligen Christoph« den Beweis, dass ähnliches Bestreben nach derlei künstlerischen Schaffungen auch in der jungen Hauptstadt nicht unbekannt war.

Die eingangs erwähnte Apotheke wurde als die in Pest konzessionierte dritte Apotheke mit Öffentlichkeitsrecht im Jahre 1786 durch den Feldapotheker-Beamten Ignaz Schwachhoffer in der Király-gasse eröffnet. Die damaligen Einrichtungengegenstände, nämlich die in puritanster Einfachheit ausgeführten Gestelle, entsprechend dem, ganz am Ende des XVIII. Jahrhunderts herrschenden Stil, weiters die, grösstenteils mit Wiener Marke versehenen Porzellan-Gefässe, befinden sich heute in Aufbewahrung des Hauptstädtischen Historischen Museums. Diese Apotheke gelangte nach mehrmaligem Ort- und Eigentümerwechsel im Jahre 1803 in den Besitz des aus Győr gebürtigen Apothekers Karl Gömör, der seine Studien erst in Pozsony, dann in Wien absolvierte und schliesslich im Jahre 1804 zum Bürger der Stadt Pest wurde. Gömör liess sich im Jahre 1812 in der Király-gasse ein Haus bauen, zu welchem — laut des Namenszeichens der zum Vorschein gelangten Zeichnungen — der junge Michael Pollak, den Entwurf schuf. Pollak war selbst im europäischen Sinne einer der hervorragendsten Architekten seines Zeitalters; er vollendete seine

Studien in Wien, dann in Milano; dass der lombardische Klassizismus in Ungarn eingeführt wurde, knüpft sich an seinen Namen; seine Werke, welche er in Gestalt von zahlreichen Privat- und öffentlichen Gebäuden, so die Redoute, das Ungarische Nationalmuseum, im Laufe der Zeit schuf, sichern ihm den Platz allerersten Ranges in der Geschichte der ungarischen Baukunst. Das einstockhohe Haus, welches er für Karl Gömöry baute, ist von kulturgeschichtlichem Interesse. Es umfasst nämlich nicht nur das im Erdgeschoss gelegene Geschäftslokal der Apotheke und das sich daran anschliessende Laboratorium, weiters die im ersten Stock befindlichen Privatwohnungs-Räumlichkeiten, sondern es gehören dazu ebenso — wie dies den Original-Zeichnungen genau entnommen werden kann — der sogenannte »Wasserkeller«, zur Unterbringung der verschiedenen Heilwässer, Spirituosen und Säfte, wie auch der »Kräuterboden«, zur Aufbewahrung der verschiedenen Heilkräuter und Wurzeln. Die in der Király-gasse befindliche Apotheke zum »Heiligen Geist« weist samt Gebäude, alljene Kennzeichen in sich vereint auf, welche einen *Apotheker-Haus* alter Zeiten eigen waren. Im Situationsplan des Erdgeschosses ist im Geschäftsraum der Apotheke auch die dort unterzubringende Möblierung eingezeichnet; woraus — den damaligen Zustand mit dem heutigen vergleichend — gefolgert werden kann, dass den Entwurf für die künstlerische Innenausgestaltung der Apotheke, ebenfalls *Michael Pollak* anfertigte. Auf einem jener sechs Reliefs, welche auf der Möblierung der Apotheke angebracht sind, ist folgende Anschrift ersichtlich: L. DUNAISKY SCULP. E. M. ROSSNAGEL. ARCULARI. F. 1813, auf diese Weise den Namen des Bildhauers und des Tischlers, sowie die Zeit der Anfertigung verkündend. Die Reliefs, welche Bilder aus der geschichtlichen Zeit der Pharmazie, Medizin, Chemie und aus dem sich daran knüpfenden mythologischen Kreis, in spielerisch-naiver Auffassung, reizendst darstellen, preisen — vermöge der sorgsamsten Ausarbeitung des Materials und meisterhaft schön ausgeführten Vergoldung — die Kunst des berühmten und sehr beschäftigten Pester Bildhauers: *Lorenz Dunaisky*. Ein ebenbürtiger Zeitgenosse des Lorenz Dunaisky, dessen sehr ausgebreitete Tätigkeit das Studium einer selbstständigen Monographie bilden müsste, ist *Martin Rosznagel*, Tischler- und Stuckmeister zu Pest. (Die Schreibweise seines Namens entnahmen wir seiner eigenen Unterschrift, ebenso, wie er diese auf den verschiedenen Akten — immer in gleicher Weise — selbst gebrauchte).

Bei Ausforschung der Tätigkeit des Tischlers Rosznagel, gelang es uns auch die Namen zahlreicher anderer Tischlermeister, sowie Angaben über deren Tätigkeit, zum Vorschein zu bringen. Diese Meister, welche mit Martin Rosznagel zusammenarbeiteten, gründeten eigentlich beim Bau der Pester Redoute, wo sie die Inneneinrichtung dieses prächtigen Palais schufen, den Ruhm der zukünftigen Pester Möbel-Tischlerei. (Sebastian Vogel, Franz Steindl, Franz Pallady und Anton Bernthaler, weiters: Josef Zofcsak, Vinzenz Guth, Josef Alter, Mathias Schindler, Anton Hickade usw. usw.)

Die zum »Heiligen Geists« benannte Apotheke des Karl Gömöry, steht auch heute noch in unwandelbarer Schönheit am selben Platz in der Király-gasse und erfüllt auch heute noch — inmitten des wimmelnden Alltagstreibens dieser Gasse — genau dieselbe Bestimmung, zwecks welcher sie vor hundert und fünfundzwanzig Jahren gegründet wurde. Das alte Apothekengebäude, auf welches später ein Stockwerk gezogen wurde, verlor zwar ihr ursprüngliches Aussehen, doch die Inneneinrichtung der Apotheke verkündet auch weiterhin die Freigebigkeit, den Kunstsinn und die künstlerischen Begabungen der früheren Bewohner von Budapest.

Paul Voit